

Attila Bárány

Koning Sigismund en zijn gevolg in de Lage Landen – Nederlanders in Hongarije*

Abstract

The 1378 Great Western Schism gave a new direction to the Luxemburgs' traditional pro-Valois politics. The House of Luxemburg took an abrupt turn away from the French orientation, who adhered to the obedience to the Avignon pope and were seeking for new partners. At the beginning of the 15th century, even amidst the Orléans-Armagnac vs. Burgundy antagonism, Sigismund had quite good contacts with the duke of Burgundy, probably stemming from their co-operation of the crusade of Nicopolis in 1396, the Flemish participation of which the article also investigates. Sigismund came closer to Burgundy at the Council of Constance, even though they had taken an opposite stand in important issues such as the inheritance of Brabant and Luxemburg.

The Luxemburgs themselves also had possessions in the Low Countries, because in the 14th century the dynasty, besides Luxemburg, also owned the Duchy of Brabant and Limburg. In the 15th century, partly because of the Burgundians gaining substantial territories, they partially opposed their rights, thereby bringing forth conflicts within the Low Countries. The article explores the relations of the House of Burgundy with the provinces of the Netherlands, especially the county of Flanders and the Flemish cities.

When it comes to 'Burgundian' contacts, it is fundamentally taken as relations with the Low Countries, particularly Flanders. The study examines the relationships that Sigismund maintained with the political figures of the Low Countries, especially the counts of Holland and Zeeland from the House of Wittelsbach, the duke of Gelderland and Juliers/Jülich as well as the bishops of Utrecht and Lüttich/Luik.

I also wish to shed light upon contacts beyond the scene of 'high politics'. Although we can not speak of daily relations between Hungary and the provinces of the Low Countries, there were complex contacts. Hundreds of Flemish knights took up the Cross against the Ottomans and fought at Nicopolis, the campaign of which was also funded by

the citizens of Flanders. A range of cities embraced a rather independent political track when supplied the Emperor with ships. Flemish or Dutch craftsmen built a river flotilla for Sigismund. Relations can be come across in the clergy: Dutch masters of theology and medicine were active in Hungary, most peculiarly contributing to the development of the university in Óbuda.

Keywords: Crusade of Nicopolis; Sigismund of Luxemburg, Holy Roman Emperor; Duchy of Burgundy; County of Holland and Zeeland; Council of Constance; Duchy of Gelderland; University of Óbuda

Het Westers Schisma van 1378 gaf een nieuwe richting aan de traditiegetrouw Frankrijk-vriendelijke politiek van Luxemburg. Het Huis Luxemburg nam meer en meer afstand van de oriëntatie Valois die aan de obediëntie voor de paus in Avignon hechtte en ging op zoek naar nieuwe partners. Aan het begin van de 15e eeuw drukt het antagonisme Orléans-Armagnac vs. Bourgondië op zowat heel West-Europa zijn stempel. Sigismund had behoorlijk goede contacten met de hertogen van Bourgondië, het is geen toeval dat hij ook financiële offers heeft gebracht om Jan zonder Vrees die bij Nicopolis gevangen was genomen, vrij te kopen. Op het Concilie van Konstanz kwam Sigismund veeleer nader tot Bourgondië, ook al hadden ze in belangrijke kwesties, zoals de vererving van Brabant en Luxemburg een tegenovergesteld standpunt ingenomen.

De Luxemburgers hadden zelf ook bezittingen in de Lage Landen, want in de 14^e eeuw had de dynastie naast Luxemburg ook het hertogdom Brabant en Limburg in bezit; doordat de Bourgondiërs snel terrein wonnen, hebben ze in de 15^e eeuw, deels evenwijdig hieraan, deels hieraan tegenovergesteld hun rechten geprobeerd te behouden, waardoor zij ook de geschiedenis van de Lage Landen gevormd hebben. Hier leg ik de nadruk op betrekkingen van de Bourgondiërs met de provinciën der Nederlanden, vooral op het Graafschap Vlaanderen en de Vlaamse steden. Wanneer dit werk van Bourgondische contacten spreekt, wordt daar fundamenteel de betrekkingen met de Lage Landen, Vlaanderen onder verstaan. De studie onderzoekt de betrekkingen die door Sigismund met bepaalde betrokkenen in de politiek der Lage Landen – met de graven van Holland, Zeeland en van het huis Henegouwen Wittelsbach, de hertogen van Gelre [Gelderland] en Gulik, de bisschoppen van Utrecht en Luik – onderhouden werden.

Ik wil tevens de betrekkingen en contacten aan het licht brengen, die zich niet op het toneel van de ‘hoge politiek’ afspeelden. Ofschoon we niet kunnen spreken van dagelijkse betrekkingen tussen Hongarije en de

provinciën van de Lage Landen, bestonden er complexe contacten. Honderden Vlaamse ridders hebben het kruis tegen de Ottomanen opgenomen en in 1396 bij Nicopolis gevochten, de veldtocht werd ook door de burgers van de steden in Vlaanderen gefinancierd. Afzonderlijke hertogdommen hebben ook apart delegaties naar Sigismund gestuurd; indien noodzakelijk hebben de afzonderlijke steden de Hongaarse heerser en zijn gevolg krediet, proviand of schepen gegeven. Vlaamse of Hollandse scheepstimmerlieden hebben voor Sigismund schepen gebouwd; geestelijken die het stallum van kapittelheer bekleedden en magisters die bedreven waren in theologie en geneeskunde zijn naar Hongarije gekomen, onder andere naar de universiteit in Óbuda.

Aan het eind van de 14^e eeuw kwamen de Luxemburgers in de Lage Landen in aanvaring met de Bourgondiërs die in die tijd nog parallel aan het Huis Valois georiënteerd waren. Aan het begin van de jaren rond 1380 greep de hertog van Brabant en Luxemburg, Wenceslaus, de oom van Sigismund ter verdediging van zijn hertogdommen naar de wapenen. De hertog had geen nageslacht, daarom heeft hij een verdrag met zijn neef Wenceslaus, de koning van Bohemen, gesloten, volgens welke hij zijn hertogdommen aan de vorst zal overdragen. (Zie: *Dynastie-overzicht* in het aanhangsel). Dit werd door Filips de Stoute, hertog van Bourgondië niet geaccepteerd. Zijn vorderingsrecht was daarop gebaseerd dat de vrouw van Filips, Margaretha van Vlaanderen (Dampierre), van de jongere zus van Johanna van Brabant, de vierde dochter van Jan III stamde, dat wil zeggen dat volgens de feodale erfopvolging de vrouw van Wenceslaus in het voordeel was. De Bourgondiërs wilden dat Margaretha van Vlaanderen, dochter uit het huwelijk van Margaretha van Brabant en haar man Lodewijk II van Male, graaf van Vlaanderen (Louis de Mâle) door middel van haar huwelijk naar het Huis Bourgondië overging. Bovendien wilden de Bourgondiërs ook op Luxemburg bezit leggen.

De broer van Sigismund, Jan, hertog van Görlitz, die binnen het Huis Luxemburg van Wenceslaus van Brabant het voorvaderlijke hertogdom geërfd had, streed ook tegen de Bourgondische machtsconcentratie. Na 1383 dreigde het gevaar, dat Filips de Stoute Luxemburg samen met Brabant zou inlijven. Met het overlijden van de hertog van Görlitz in 1396 heeft het Huis Luxemburg al hun vorderingen voor Brabant en Luxemburg op de dochter van Jan, Elisabeth overgedragen.

Sigismund wilde niet dat het Huis Bourgondië tegelijkertijd twee hertogdommen van behoorlijk belang zou verwerven. Hertog Wenceslaus overleed echter in 1383 en diens weduwe, Johanna van Brabant stond aan

de zijde van de erfopvolging van de Bourgondiërs. Brabant kwam onder de invloed van de Bourgondiërs te staan, maar bij de organisatie van de kruistocht van Nicopolis had Sigismund de Bourgondiërs nodig, waardoor de erfopvolging voor een tijdje van de baan was. Stilzwijgend werd erkend, dat Luxemburg (en ook Brabant) voorlopig aan Anton, de man van Elisabeth, de broer van hertog Jan zonder Vrees, ten deel zou vallen (1407-09).¹ Echter, als voogd van hertogin Elisabeth waakte Sigismund ervoor dat de erflanden niet definitief onder de heerschappij van Bourgondië zouden vallen.

Vlamingen in de Slag bij Nicopolis

Sigismund van Luxemburg had na de eerste grote Osmaanse invallen in de jaren rond 1390 zich ervoor ingespannen om Europa het gevaar van de Turkse opmars te laten inzien. Na een langdurige organisatie wist hij een nooit eerder gezien, grootschalig *passagium generale* tot stand te brengen. Zijn gezanten hebben ook de hertog van Bourgondië opgezocht.² Het contingent van Franse en Bourgondische kruisvaarders werd vertegenwoordigd door personen van groot aanzien, zoals de erfprins van Bourgondië, Jan zonder Vrees, graaf van Nevers.

Het aantal ridders dat in de zomer van 1396 in Hongarije arriveerde was niet gering. Froissart schat het aantal ridders in het hele Bourgondische leger dan wel op 1000,³ wat misschien ietwat overdreven is, aangezien de Bourgondische troonopvolger zelf 108 ridders en 107 schildknapen in slagorde gesteld heeft.⁴ Op grond van bronnen kan er geconcludeerd worden dat van de meerdere honderden zwaar bepantserde ridders en boogschutters uit het leger er nog meer, in totaal eventueel zelfs zo'n 1000 uit het rijkste erfland van hertog Filips, uit Vlaanderen stamden.

Bijna elk van de kronieken maakt gewag van de rol van de Vlamingen in de veldtocht. De beschrijving van het leven van de Franse maarschalk Boucicaut (Jean le Maingre),⁵ de *Chronographia Regum Francorum*, de *Chronique du religieux de St. Denys*⁶ is bekend met de voortreffelijke Bourgondisch-Vlaamse baronnen uit de veldtocht. Het *Corpus Chronicorum Flandriae*⁷ heeft weet van een groot aantal Vlamingen. De Vlamingen worden genoemd door de *Anonieme Vlaamse Kroniek*, de *Relation de la Croisade de Nicopoli* en de kroniek van Jean Brandon.⁸ De *Kroniek van Bern*,⁹ de *Chronique de Valenciennes*¹⁰ somt hen op als een aparte natie op een aparte plek onder de ten strijde trekkende naties. Bovendien

heeft de Byzantijnse Michael Dukas uit de 15^e eeuw ook weet van een ‘koning van Vlaanderen’, klaarblijkelijk zag hij deze persoon in de hertog zonder Vrees en hij bestempelt op een plaats zelfs het hele leger van Westerse ridders als ‘Vlamingen’.¹¹

De samenstelling van de Frans-Bourgondische eenheid kan aan de hand van de overgebleven soldij- en overige lijsten (bijv. voor het betalen van losgelden) in het Bourgondische archiefmateriaal adequaat bestudeerd worden. Door zorgvuldig onderzoek kunnen zelfs nog in de compagnieën van de baronnen uit Frankrijk personen uit de Lage Landen aangetroffen worden.

Personen uit de Lage Landen vinden we natuurlijk vooral in de door Jan zonder Vrees geleide eenheid van Bourgondië-Nevers. De graaf heeft zijn door zijn vader, Filips de Stoute als graaf van Vlaanderen opgestelde contingent meegenomen, maar behalve hierin hebben mogelijk Bourgondiërs en Fransen, personen uit het graafschap Artesië of Picardië, die in Vlaanderen of Henegouwen, of eventueel in Brabant (ook) heerlijkheden hadden, in het korps van de graaf van Nevers en in die van de Fransen gediend. Het oude geslacht de Trémoille had heerlijkheden op talrijke plaatsen in de gebieden die in handen van de Bourgondiërs waren, ook in de Lage Landen. Van hen hebben Gui, baron van Sully, Guillaume, marschalk van Bourgondië, alsmede Philippe en Pierre het kruis opgenomen, de twee laatstgenoemden hebben ook hun leven voor Christus opgeofferd.¹² De vermaardste leden van de bij Nicopolis optrekkende eenheid uit Vlaanderen, waren een behoorlijk aantal van de onwettige kinderen van de graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Male.¹³

In het Vlaamse contingent was de bloem van de Vlaamse aristocratie opgesteld. Enkele leden van de familie de Vienne dienden in de Franse eenheid (Jean de Vienne, baron van Longwy, heer van Roulans, admiraal van Frankrijk; Willem van Vienne ‘le Sage’, heer van Saint-Georges, kapitein-generaal van Bourgondië, kamerheer van Frankrijk).¹⁴ Van de gegoede adellijken scharden zich ook velen onder het vaandel van hertog Jan. De burgerij van Brugge liet zich ook vertegenwoordigen.¹⁵ Het graafschap Artesië en Picardië, als ook voortreffelijke grootgrondbezitters waren aanwezig.¹⁶ Henegouwen stuurde ook troepen, onder leiding van Willem Wittelsbach, graaf van Oostrevant, de latere graaf van Holland en Henegouwen.¹⁷ Het aantal gevallen en van degenen die in gevangenschap raakten toont aan dat de Vlamingen hun aandeel uit de kruistocht hebben genomen.

Meer dan drievierde van de kosten voor het opstellen van het Bourgondische leger dat aan de veldtocht naar Nicopolis heeft deelgenomen werd gefinancierd van de belasting (*aide*) die aan Vlaanderen, vooral aan de steden opgelegd was.¹⁸ Na de slag werd de belasting voor de kruistocht eenvoudigweg omgezet in een toeslag die geïnd werd om het losgeld voor graaf van Nevers, Jan, die in Turkse gevangenschap terecht was gekomen, in te zamelen. Deze vormde een fikse last voor de steden.¹⁹ Buiten de steden was ook de kerk in Vlaanderen niet van de lasten gevrijwaard, de kapittels (Sint Omaars, Doornik, Cambrai/Kamerijk, Dowaaï, Kassel, Lille/Rijsel) als ook de kloosters (bijv. Sint-Bertinus, Korbie) hadden deze net zo goed opgelegd gekregen.

De Luxemburgers en de Lage Landen in de jaren omstreeks 1410: Bourgondië en het Concilie van Konstanz

De snelle opmars van Jan zonder Vrees in de Lage Landen en diens niet onder stoelen of banken gestoken wens om een zelfstandige staat te stichten brachten ook de plannen van Sigismund in gevaar. Hij steunde in de Lage Landen tegen de snelle Bourgondische opmars het Huis Wittelsbach dat de graafschappen Holland, Zeeland en Henegouwen had verworven.²⁰ De belangrijkste brandhaard werd weer Brabant en Luxemburg. Sigismund was niet bereid om de erfopvolging van Anton van Bourgondië in Brabant te erkennen en ook niet, dat Anton eigenmachtig Luxemburg geannexeerd had.²¹ In 1414 sloot Anton de weg naar Aken voor de vorst af die zich naar zijn kroning spoedde.²²

Echter, de Slag bij Azincourt haalde eind 1415 de politieke constellatie volledig overhoop. Anton van Brabant was gesneuveld, wat de gemoeieren aangaande de kwestie van Brabant en Luxemburg suste en ook de hindernissen voor een overeenkomst tussen Sigismund en Jan zonder Vrees uit de weg ruimde. Ofschoon Sigismund geen toestemming ervoor verleende dat Jan IV, de zoon van Anton Brabant zou erven, werd de kwestie ‘op ijs gezet’, omdat de erfgenaam minderjarig was en deden partijen een poging om dit te overstijgen.²³ De koning zocht toenadering tot Jan. De hertog berichtte aan de koning, dat hij als eerste stap voor een akkoord voor de graafschappen Franche-Comté en Alost de leeneed zou afleggen.²⁴ De koning liet nog in Parijs János Kanizsai en Hermann Cillei/von Cilli roepen en droeg hen op om naar de hertog van Bourgondië te reizen – *per terras et dominia ducis Burgundiae* – en te onderhan-

delen over een geplande ontmoeting.²⁵ In de loop van het jaar heeft hij nog verdere gezanten naar hertog Jan gestuurd om Bourgondië te vragen om gezanten vooraf naar hun geplande onderhandelingen naar Engeland te sturen en hem te laten weten dat hij hem voor een persoonlijke ontmoeting in Calais wachtte, waar de voorwaarden voor hun samenwerking geregeld konden worden. Hongaarse schenkingsaktes vermelden missies in Bourgondië, waarvan aangenomen kan worden dat die in dat jaar plaatsvonden. Toen verbleef de hertog in de gebieden van de Bourgondiërs in de Lage Landen, vooral in Lille/Rijsel, waar hij waarschijnlijk de Hongaarse gezanten ontvangen heeft. Enkelen hebben reeds aan het begin van het jaar hun dienst vervuld, anderen, zoals György Szirmai en Imre Leszteméri hebben de ontmoeting in Calais voorbereid.²⁶ István Rozgonyi is ook in Bourgondië en Brabant geweest, mogelijk ook nog voor de ontmoeting in Calais van oktober 1416.²⁷ (Het is waarschijnlijker dat zijn reis in de eerste helft van het jaar heeft plaatsgevonden.²⁸) Mogelijk heeft Rozgonyi nog ergens, voordat hij in 1415 met de koning naar Arragonië is vertrokken, ook nog Anton van Bourgondië ‘in Brabantie’ ontmoet.

Sigismund en Willem van Holland. De koning in Holland, Zeeland en Gelre

Een van onze fundamentele vragen is de relatie tussen Sigismund en Willem Wittelsbach (II [VI]), hertog van Beieren-Straubing, graaf van Holland, Zeeland en Henegouwen, vooral vanaf de zomer van het jaar 1416, toen de graaf zich aan de zijde van de koning en de Engelse vorst Hendrik V schaarde en deelnam aan hun onderhandelingen die aan het Verdrag van Canterbury in midden augustus voorafgingen.²⁹

In 1416 groeide de strategische rol van de Wittelsbachs in de Lage Landen. Graaf Willem kon ook de Luxemburgers tot steun zijn voor het oplossen van de kwestie Brabant en Luxemburg.³⁰ De koning heeft de hulp van Willem tevens in aanspraak genomen in de politiek van de Lage Landen, bijvoorbeeld bij zijn contacten met de hertog van Gelre, Gulik-Berg, de aartsbisschop van Keulen en de bisschop van Luik.³¹

Nadat hij in Engeland was aangekomen heeft Sigismund in de loop van mei-juni 1416 de moed nog niet verloren en heeft hij over de Engels-Franse wapenstilstand onderhandeld. De leiders van de Fransen hebben meerdere oproepen aan hem gedaan om zich bij het stichten van vrede te houden.³² Eind mei 1416 is Willem Wittelsbach in Engeland aange-

komen, als een verdere *tanti boni mediator* naast Sigismund,³³ De graaf van Holland was op nadrukkelijk verzoek van de koning gekomen.³⁴ Volgens de Duitse kroniekschrijver Windecke heeft de koning om hem ‘laten zenden’, ‘waarbij hij gevraagd had om hem op te zoeken’, sterker nog, toen hij arriveerde, ‘wilde hij hem tegemoet rijden te paard’, de hertog is terstond ‘te paard naar de accommodatie’ van Sigismund ‘greden’.³⁵

Sigismund had nog steeds vertrouwen in de bemiddeling van de graaf van Holland, omdat de partij van Orléans waarde hechtte aan zijn mening en hij ook Bourgondische contacten had: zijn vrouw, Margaretha van Bourgondië, was de dochter van Filips de Stoute. Jan, hertog van Touraine, troonopvolger in Frankrijk had zich verloofd met de dochter van Willem. Willem heeft – waarschijnlijk in overleg met Sigismund – voor zijn reis naar Engeland Jan zonder Vrees voor een ontmoeting naar zijn landgoed Biervliet in Zeeland genodigd.³⁶ Partijen hadden verwacht dat door de graaf aan hun zijde te scharen de oorlogsdreiging zou afnemen. Sigismund drukte zijn hoop uit, dat ‘nu Willem, hertog van Beieren gearriveerd was, de onderhandelingen spoedig een einde zouden vinden’.³⁷

Sigismund hield vooruitziend rekening met een afwijzing door de Fransen, daarom gaf hij opdracht aan Palatinus Miklós Garai om vooruit naar het landgoed van de Bourgondiërs, naar Lille/Rijsel te reizen om de geplande delen van de onderhandelingen aan de hertog te presenteren.³⁸ Sigismund berustte steeds meer erin, dat hij in het belang van zijn doelen aan de Engelse-Bourgondische kant moest gaan staan. Op 15 augustus heeft hij met Engeland het anti-Franse verdrag van Canterbury ondertekend.³⁹ Enkele weken later bereikten de koning en Hendrik V in Calais een akkoord met de Bourgondiërs.⁴⁰

Sigismund stelde verdere onderhandelingen met de hertog van Bourgondië in het vooruitzicht: hij verklaarde dat ‘hij via de landen van de hertog’ [reist] en ‘zijn reis naar Konstanz via Luxemburg zou voortzetten’.⁴¹ Het pikante van de zaak was dat Sigismund uiteindelijk toch niet via de Bourgondische gebieden naar de locatie van het concilie is gereisd. In de geschiedschrijving is aan bod gekomen dat de koning vanuit Calais via Vlaanderen, Brugge, Gent en Antwerpen verder is gereisd. Begin september had hij het nog aldus geformuleerd dat hij via Luxemburg naar Konstanz zou gaan en dat zou eventueel ook een reis via land hebben kunnen betekenen.⁴² Uit de bronnen lijkt het alsof hij het bewust zou hebben vermeden om voet op Bourgondisch gebied te zetten.

Windecke zegt ook niet dat hij via land teruggekeerd zou zijn: ‘Hij reisde naar Seeland, vandaaruit via Holland langs de Rijn tot Nijmegen’.⁴³ ‘Het bezorgde hem behoorlijke grote moeilijkheden, hoe hij van hieruit [vanuit Calais] zijn reis in de richting van Seeland moest voortzetten’.⁴⁴ De reis over land kwam niet eens aan bod, de vorst wilde die per se vermijden. Hij wilde schepen gebruiken om langs de oever naar Dordrecht te gaan.⁴⁵ Reeds aan het begin van de ontmoeting in Calais heeft hij zijn wens uitgedrukt om langs een korte weg, over de Rijn naar Konstanz te gaan.⁴⁶ Hij was bereid om kostte wat het kost een omweg te maken. Vanuit Calais betekende Dordrecht bij de zee en daarna de binnenwaterweg Rijn-Waal in de richting van Nijmegen een flinke omweg, hij had ook veel makkelijker in Konstanz kunnen komen, zelfs als hij klaarblijkelijk de Franse grondgebieden had willen vermijden: de kortste weg naar Konstanz voerde naar St. Quentin/Sint-Kwintens en Reims. De route Lille/Rijsel–Doornik–Bergen–Namen–Dinant zou eenvoudiger zijn geweest, maar die voerde over Bourgondisch grondgebied.

Mocht Sigismund de Franse grondgebieden (St. Quentin/Sint-Kwintens en Reims) hebben willen omzeilen of had hij in elk geval Luxemburg willen aandoen, dan nog zou de route Lille/Rijsel–Doornik–Bergen–Namen–Dinant gemakkelijker zijn geweest, maar hij wilde niet echt over Bourgondisch grondgebied trekken. Een andere route – in Noord-Brabant, bijv. via Breda of Den Bosch – zou ook over het grondgebied van de Bourgondiërs zijn gelopen, waardoor hiervan ook geen sprake kon zijn. De koning heeft mogelijk daarom besloten tot een reis over zee en de rivieren.

Windecke zit waarschijnlijk dicht bij de waarheid: volgens hem ‘had’ Sigismund ‘niet voldoende vertrouwen in’ de hertog van Bourgondië om ‘te paard door zijn land te rijden’, daarom heeft hij ‘de mensen van Brugge, Gent en Antwerpen gevraagd om hem een gevolg te geven’.⁴⁷ Echter heeft hij Brugge, Antwerpen en Gent om schepen gevraagd, de hertog stond het niet toe, dat de steden in Vlaanderen de koning ‘bescherming boden’, omdat ‘hij als heer van Vlaanderen beschouwd kon worden, vandaar dat dit hem toekomt’. Alzo moest de koning de schepen ergens anders vandaan verkrijgen. Maar Sigismund had bepaald geen trek erin – ondanks alle ‘broederlijkheid’ waarin de ontmoeting in Calais verliep – om zich te zeer aan de hertog van Bourgondië te verplichten en zich over te leveren aan Jan zonder Vrees die meesterlijk bedreven was in de kneepjes van de diplomatie. Sigismund wilde zijn eigen onafhankelijkheid bewaren naast dat ‘hij zich koppelde’ aan de Bour-

gondiërs. Wij delen de mening niet dat de koning wegens hun verschil van mening geen schepen van Willen van Holland had gekregen⁴⁸ en dit wordt ook niet door Windecke beweerd. In Calais was hij niet in staat om schepen van de Vlamingen te verwerven, de hoeveelheid die door de Engelsen verstrekt werd was te weinig, daarom was hertog Wittelsbach de enige die het vervoer van het gevolg wist op te lossen en zeeschepen kon verstrekken. De koning zelf heeft de gehuurde schepen uit Holland verordend en die kwamen hem halen vanuit Dordrecht.⁴⁹ Het kan zijn, dat het hiervoor opgenomen krediet gedekt werd met de latere transacties van Eberhard Windecke in Brugge, waarbij hij de van de Engelse koning gekregen schatten in Vlaanderen liet verpanden.⁵⁰ Sigismund wilde noch van de Engelse schepen afhankelijk zijn, noch wilde hij over Vlaams grondgebied reizen: hij wilde noch in het net van hertog Jan, noch in dat van koning Hendrik verstrikt raken. Windecke biedt op een uitstekende manier een idee ervan, hoe de vorst op kleinere schepen reisde, langs de diepgelegen oevers van de Lage Landen om gevrijwaard te blijven van de eventuele ongewenste ‘gastvrijheid’ van de grotere Engelse of Bourgondische-Vlaamse schepen, want die konden hem in de ondiepere wateren niet bereiken. ‘Beide partijen waren met behoorlijk grote macht op zee’ en hij wilde vermijden dat die ‘een schoftenstreek tegen hem zouden bedenken’.⁵¹ Dit verklaart, waarom het hem relatief veel tijd had gekost om na het einde van het congres in Calais – 24 oktober – Dordrecht te bereiken (5 november).

De koning was de Dordrechtenaren dankbaar. Toen Windecke de van de Engelse koning gekregen schatten van de woekeraars uit Brugge had ingelost, heeft hij op verordening van Sigismund aan het Broederschap van Onze Lieve Vrouwe van de Dordrechtse burgers een ‘afbeelding van Maria van puur goud’ geschonken, dat door de vorst ‘beloofd was dat hij het zou geven, toen hij lid van het broederschap werd, toen hij in Dordrecht was’. Deze is waarschijnlijk in de Mariakapel van de Grote of Onze-Lieve-Vrouwekerk geplaatst.⁵² De koning dacht echt bijzonder dankbaar aan de Dordrechtse zeelieden, want hijzelf is ook tot het burgerlijke broederschap toegetreden.

Naar onze mening was een mogelijke reden voor de omweg, dat Sigismund de graaf van Holland en de hertog van Gelre wilde opzoeken, omdat hij verdere bedoelingen met ze had. De voorstelling van zaken door Windecke weerspiegelt volgens ons hier niet de werkelijkheid. Volgens de kroniekschrijver was Willem boos op de koning, omdat hij niet bereid was om toestemming ervoor te verlenen, dat zijn enige dochter, Jakoba de

leengoederen zou erven en Sigismund had die in Engeland niet aan haar overgedragen. De kroniekschrijver meende reeds in Engeland een conflict tussen de graaf en de koning te zien. Hij zag het aldus dat Willem Sigismund in de steek had gelaten: ‘hij had beloofd dat hij zijn schepen voor een oversteek over zee ter beschikking aan de koning zou stellen, [...] doch [...] is hij zonder afscheid te nemen richting Holland vertrokken [...] hij heeft geen enkele van zijn schepen achtergelaten’.⁵³ Volgens Windecke ging de tweedracht tussen de graaf en Sigismund door: hij schrijft dat Willem de koning niet eens ontmoet heeft tijdens zijn reis door de Lage Landen. In plaats daarvan ‘is hij naar de hertog van Bourgondië te paard gereden, om aldus aan de ontvangst van de Roomse koning te ontkomen’.⁵⁴ Volgens ons heeft Windecke de voorvallen niet goed gezien: in plaats van dat Willem zich aan de ontmoeting heeft onttrokken, heeft hij drie weken samen met Sigismund onderhandeld. Naar onze mening is de graaf op 21 juni met medeweten van de koning naar het continent overgestoken, parallel aan de delegatie die met de opdracht van Sigismund en Hendrik V naar Parijs was vertrokken. Hij heeft Engeland niet ‘zo maar’ verlaten. Hij wilde in veiligheid terug naar het continent keren en nog wel voordat de Fransen hun Genuees vloot die garnizoen hield in het Kanaal in de strijd zouden brengen. Op het eerste nieuws van mobilisatie heeft Willem zijn vloot in veiligheid gebracht.⁵⁵ Dat Sigismund met instemming van de hertog aan de delegatie Garai opdracht had gegeven om naar Karel VI te vertrekken spreekt ook de voorstelling van zaken door Windecke tegen, sterker nog, ze hebben gezamenlijk de Engelse gezanten die naar de Fransen gestuurd moesten worden gemachtigd,⁵⁶ alsmede ook dat Sigismund meerdere malen, nog in augustus de graaf per brief erover geïnformeerd heeft, hoe de besprekingen met Hendrik V en de relatie met de Fransen zich ontwikkelden.⁵⁷ Zelfs meer dan dat, want ook de besprekingen in Frankrijk eind juli vonden onder de voorwaarde plaats dat de verdere vredesconferentie tevens onder voorzitterschap van de koning en de graaf zal worden gehouden.⁵⁸ De artikelen van het vredesvoorstel dat aan de Franse koning werd gedaan, hebben ze ook samen geformuleerd.⁵⁹ Willem is niet zo maar weggestormd, maar hij kon ook niet terug naar Sigismund, want de koning heeft hem eind augustus een brief geschreven! Hij verbleef vermoedelijk in Holland. Na dit alles heeft hij Sigismund in Dordrecht *ontmoet*. (Het klopt dat dit volgens Altmann in Nijmegen was, maar dit sluit nog niet uit, dat hij zich na Dordrecht bij het gevolg heeft aangesloten en dat ze tot aan de volgende plaats samen gereisd zijn.⁶⁰)

In zoverre kan Windecke het bij het rechte eind hebben dat de relatie tussen Sigismund en Graaf Willem niet geheel vrij van problemen was: in Engeland had de koning inderdaad van de hand gewezen dat de dochter van de graaf, Jakoba, Holland, Henegouwen en Zeeland zou erven. In plaats van haar favoriseerde hij Jan, bisschop van Luik, de broer van de graaf van Holland, die echter door Willem niet graag als erfgenaam werd gezien.⁶¹ De Lancasters zouden echter veel liever Jan als graaf van Holland hebben gezien en dat hebben ze ook aan Sigismund laten weten.⁶² Bovendien klom de man van de erfgename Wittelsbach, Jan, hertog van Touraine door het overlijden in 1415 van Lodewijk, hertog van Guyenne terstond tot de nieuwe dauphin op, wat de schaduw ervan vooruitwierp dat de Valois een enorme invloed in de Lage Landen zouden verwerven.⁶³ Maar deze zaak was echter nog niet helemaal beklonken, want door het overlijden van de dauphin deed zich namelijk ook plots een nieuwe situatie voor, waaraan partijen zich moesten aanpassen. Aan het Franse hof had men er ook geen rekening mee gehouden, dat Jan de nieuwe troonopvolger zou worden en ook voor Willem kwam het onverwacht dat zijn graafschappen in handen van de toekomstige Franse koningin zouden komen. De nieuwe situatie moest nog door iedereen verteerd worden. Willem wilde bij Sigismund voorlopig alleen maar bereiken dat zijn dochter zou erven, maar dit zou tegelijkertijd de uitbreiding van de machtssfeer van Valois met zich meegebracht hebben.⁶⁴ Sigismund wilde juist Willem Wittelsbach ontmoeten – en volgens ons wel daarom, omdat hij met een nieuwe schikking de kwestie Brabant en Luxemburg wilde oplossen, waarbij, zo schijnt het, de hertog van Bourgondië ook geneigd zou zijn geweest om deze te accepteren. Er is helemaal geen sprake ervan geweest, dat Willem halsoverkop uit Engeland vertrokken was. Windecke benadrukt ook, dat hij niet begreep, ‘waarom de hertog zo vreemd doet’, want eerder ‘had hij nog de leenplicht aan de Roomse koning geaccepteerd en heeft hij toegezegd om de koning zijn schepen voor de overzeese overtocht ter beschikking te stellen’.⁶⁵ Het kan zijn dat de hertog ‘de koning iets kwalijk nam’ en daarom kan misschien ook aangenomen worden dat dat de reden ervoor is dat Sigismund niet vanuit Holland, maar vanuit Gelre schepen heeft gekregen, maar realiter had Willem niet erop kunnen hopen dat de man van zijn dochter, de Franse troonopvolger diens provincies in de Lage Landen zou erven.⁶⁶ Wij zien het aldus, zoals anderen ook, dat Windecke er niet opgekomen is, dat Willem juist daarom naar hertog Jan is gegaan om de ontmoeting in Calais voor te bereiden, want noch Sigismund, noch de Engelse koning wilden dit openbaar maken, op-

dat de hertog van Bourgondië zich in de tussentijd niet terug zou trekken.⁶⁷

In oktober 1416 werd ook nog voorgesteld, dat Sigismund zelf schepen zou laten bouwen en van de Engelse koning in de stad om timmerlieden zou vragen. We weten, dat hij ‘van een niet nader genoemde vorst’ inderdaad timmerlieden heeft gekregen, maar we veronderstellen dat dit mogelijk Willem van Holland of de hertog van Gelre is geweest.⁶⁸ Indien Willem van Holland inderdaad de koning iets ‘kwalijk zou hebben genomen’, dan zou het waarschijnlijker zijn geweest dat de vorst de schepen uit Gelre had gevraagd. Echter is het niet zeker dat Gelre zo spoedig een dergelijke hoeveelheid schepen voor het vervoer van het koninklijke gevolg dat uit meerdere honderden personen bestond ter beschikking had kunnen stellen. Daarom is het waarschijnlijker dat Holland (en Zeeland) hieraan ook hebben moeten meedoen. We weten dat naderhand de onderdanen van hertog Willem, de Zeeuwen in Konstanz schepen voor Sigismund gebouwd hebben.⁶⁹ De koning heeft inderdaad Vlaamse scheepstimmerlieden (*navifactores de Flandria*) aangenomen die later in Passau, op de Donau 22 schepen gebouwd hebben die daarna via Pozsony (Bratislava) naar Boeda gebracht zijn.⁷⁰

Het is aannemelijk dat de koning niet zomaar toevallig over het grondgebied van Gelre is gereisd en in Nijmegen relatief veel tijd, tussen 14 en 20 november heeft doorgebracht, maar dat het in zijn bedoeling stond om ook de hertog van Gelre te ontmoeten.⁷¹ Reinald had een goede relatie met de hertog van Gulik-Gelre: in 1414 zorgde hij er met 4000 ruiters ervoor, dat Anton, hertog van Brabant zich met zijn leger toegang tot Aken wist te verschaffen.⁷² Vandaar de mogelijkheid dat er (ook) scheepslieden uit Gelre, Nijmegen in dienst waren genomen.

De koning had een goede reden om langere tijd in Nijmegen door te brengen en de zaken in de Lage Landen op orde te brengen. Buiten de scheepstimmerlieden kon de hertog van Gelre hem ook in meerdere andere zaken helpen. Hij ontmoette zijn potentiële bondgenoot, Friedrich von Blan(c)kenheim, bisschop van Utrecht niet zomaar toevallig in de stad en verleende hem, samen met de hertogen Willem en Reinald de opdracht om op te treden tegen zijn tegenstander uit Luxemburg, Hendrik, graaf van Vianen die net bezig was om de kerk van Gasperden te verwoesten.⁷³ (Dit laatste kan bekrachtigen dat hij vanuit Dordrecht tot aan Nijmegen ook door Willem van Holland begeleid werd.) Hertog Reinald werd door hem een paar dagen later ook in al zijn privileges in het hertogdom Gelre en Gulik bekrachtigd die hij van keizer Hendrik VII had ge-

kregen.⁷⁴ Sterker nog, nadat hij zijn reis naar Aken voortgezet had, heeft hij een paar weken later Willem, de biologische zoon van Reinald gewettigd.⁷⁵ Reinald had Sigismund erg nodig om de erfenis in Brabant op te lossen. Ook daarom heeft hij de koning tot Luik begeleid, die in Aken een krediet van 9000 gulden van de stad Keulen voor hem heeft bewerkstelligd.⁷⁶ Dat de bisschop van Utrecht volhardde in zijn steun werd daarmee versterkt dat Sigismund hem in zijn rechten en bezittingen bekrachtigd heeft.⁷⁷

Sigismund lette er nog steeds op om buiten de Bourgondische gebieden te blijven. Hij reisde verder vanuit Nijmegen naar Aken over de rivier de Maas en daarna erlangs. (Hier verbleef hij van 24 november tot en met 16 december.⁷⁸) In Aken heeft hij ‘de heren van de Lage Landen bijeengeroepen en in de kring van de vorsten heeft hij de aartsbisschop van Keulen en de hertog van Berg [Adolf] met elkaar verzoend’.⁷⁹

Gegevens in aktes staven ook de reizen van verschillende leden van het gevolg van Sigismund binnen het graafschap Holland, naar Vlaanderen of zelfs in Gelre. Sterker nog, sommige hebben afzonderlijke gezantschappen afgelegd bij het hof in Holland-Henegouwen van de Wittelsbachs of in Gelre van het Huis Gulik-Berg. Het kan zijn dat de latere seneschalk István Bátori reeds begin 1416 de gezanten van Jan van Bourgondië of zelfs de hertog in Vlaanderen heeft ontmoet. De schenkingsoorkonden uit de lente van 1417 van Bátori vermelden zo veel, dat hij diensten heeft verleend in Frankrijk, Engeland en ‘ac presentibus Almanie partibus’.⁸⁰ ‘Almanie’ kan ook op het graafschap Holland, Henegouwen of Zeeland betrekking hebben, maar zijn volgende schenkingen uit 1418 heeft hij voor zijn werkzaamheden gekregen die hij nadrukkelijk ‘in [...] Flandrie, Hallandrie, Brabantie et Gelrie’ heeft verricht. Naar onze mening is hij aldus in opdracht van Sigismund zowel bij de hertog van Bourgondië, bij hertog Anton van Brabant, bij de graaf van Holland, als bij de hertog van Gelre geweest.⁸¹ Omdat toen noch Sigismund, noch zijn gevolg op Bourgondisch gebied, dat wil zeggen in Vlaanderen, noch in Brabant is geweest, is de missie van Bátori mogelijk een gezantschap naar of Jan zonder Vrees, of – in 1415 of van tevoren – naar Anton van Brabant geweest. Het kan ook zijn dat Bátori de gezant was die midden in de besprekingen in Engeland door de koning in juni van 1416 naar Henegouwen is gestuurd om in detail een verdere ontmoeting met graaf Wittelsbach voor te bereiden. Dat was daarom nodig, want het nieuws dat Wenceslaus Brabant aan Sigismund had overgedragen, kon pas na het

vertrek van de graaf van Holland in Engeland zijn aangekomen. Dit was de reden ervoor dat er een gezant naar Willem vertrok.⁸²

Hetzelfde kan ook van István Rozgonyi gezegd worden, die getuige zijn schenkingsoorkonden een missie in Lotheringen en ook in Holland had vervuld.⁸³ Rozgonyi heeft waarschijnlijk ook in het gevolg van de koning in het graafschap Holland gezeten, maar de accentuering in de akte kan ook betrekking hebben op een afzonderlijke opdracht. We hebben gezien dat hij in de herfst van 1416 de koning vanuit Londen naar Konstanz is gevolgd en dat hij in december met hem in Aken is geweest. György Szirmai heeft tevens deel uitgemaakt van het gevolg van de koning, of eventueel van een zelfstandige missie bij de graaf van Holland.⁸⁴

Na Aken en Keulen wilde de koning in ieder geval een van zijn bondgenoten uit het rijk, de bisschop van Luik opzoeken.⁸⁵ Hij is niet rechtstreeks naar Konstanz via de meest gemakkelijke route, in de richting van Worms-Speyer gegaan.⁸⁶ Op 28 december is hij in Luik aangekomen, maar hij is begin januari in de richting van Luxemburg vertrokken, waarbij hij weer de Bourgondische gebieden heeft vermeden,⁸⁷ alsmede, waarbij hij opnieuw de gronden van hertog Jan zonder Vrees heeft vermeden, via Trier in de richting van Konstanz. De bisschop en de koning hebben mogelijk hun samenwerking bekrachtigd, hiernaar verwijst, dat niet veel later de heerser bisschop Jan en zijn stad Luik in al hun bezittingen bekrachtigd heeft, alsmede het de Bourgondiërs nadrukkelijk verboden heeft te proberen om hun rechten op welke manier dan ook in twijfel te trekken.⁸⁸

Het erfgoed Brabant en Luxemburg

De zaak van Luxemburg en Brabant is mogelijk ook in Dordrecht en ook in Luik ter sprake gekomen. Wenceslaus IV heeft in juli 1416 zijn leengoed Brabant aan Sigismund overgedragen, wat de politieke situatie helemaal gewijzigd heeft.⁸⁹ De koning had al geen zin meer om afstand te doen van de hertogdommen.⁹⁰ De Bourgondiërs zagen het met lede ogen aan, want de weduwe van Anton van Bourgondië, hertog van Brabant en de stiefmoeder van zijn kinderen, Elisabeth van Luxemburg had tot aan het eind van haar leven dezelfde rechten op het erven van Brabant, als de broers van haar vader, Jan, hertog van Görlitz (dat wil zeggen Sigismund en Wenceslaus, koning van Bohemen), want ze had geen gemeenschappelijke kinderen met Anton. Krachtens het recht van Jan IV, het kind uit het

eerste huwelijk van de man van Elisabeth, Anton van Bourgondië maakten de Bourgondiërs echter nog steeds aanspraak op Brabant. De jongeman werd meerderjarig gemaakt en aldus leek het erop dat Sigismund evenwijdig met zijn toenadering tot de Bourgondiërs ernaar neeg dat Jan IV het hertogdom Brabant mocht erven, maar nadat met het verbond van Canterbury de situatie stabiel werd en men vol hoop was, dat Engeland inzake het concilie de helpende hand zou bieden, beviel het hem steeds minder om van Brabant afstand te doen. Tenslotte was hij de Duitse koning, die de zoon van Anton onder de leenplicht wist te scharen.

Toen kwam het ‘huzarenstukje’, dat de tak van Willem van Holland, de bondgenoot – en verwante – van beide partijen Brabant ook kon erven en wel zo, dat zijn dochter, Jakoba van Holland trouwde met de Bourgondische Jan IV.⁹¹ (In 1417 was ook de man van Jakoba, dauphin Jan Valois gestorven.) Sigismund volhardde erin, dat ook al mochten de Bourgondiërs erven, dat dan het hertogdom Brabant niet bij de provincies van Jan zonder Vrees zouden worden ingelijfd, maar dat het een afzonderlijk bestuurd leengoed zou blijven. De adel van Brabant wees onvermurwbaar elke inmenging van Jan zonder Vrees van de hand en de minderjarige hertog werd onder regentschap gesteld. De hertog van Bourgondië is in de lente van 1416 meerdere malen in Brussel, Mechelen en Antwerpen geweest, maar hij wist de Brabantse adel niet aan het wankelen te brengen, die angstvallig de onafhankelijkheid van hun provincie behoedden.⁹² Het is geen toeval dat koning Sigismund in die periode, deels om de onafhankelijkheid van Brabant te bevorderen, gezanten naar hem heeft gestuurd, om de hertog te herinneren aan de aanspraak van de Luxemburgers op Brabant.

Met de echtverbintenis van Jakoba en Jan van Bourgondië had Brabant in het Westen de Luxemburgers tot steun kunnen zijn. Voorlopig was er geen sprake van, wie de provincie na een eventueel overlijden van Jan van Bourgondië zou erven, maar Sigismund zou er niet mee hebben ingestemd, dat deze op welke manier dan ook met de overige provincies van de Bourgondiërs zou worden samengevoegd. De Bourgondiërs moesten tevens erkennen, dat het beter was om toenadering tot Sigismund te zoeken en om akkoord te gaan met de afhandeling van Brabant. Als er al iemand geaccepteerd moest worden, dan was dat de dochter van Willem van Holland. Mogelijkerwijze heeft Willem (ook) juist in deze zaak Jan zonder Vrees op zijn eigen landgoed in Zeeland, in Biervliet ontmoet, met medeweten van Sigismund, nog voor de reis naar Engeland, in de lente van 1416.⁹³ Naar onze mening is de graaf van Holland in

november 1416 aan de hand van de besprekingen in Dordrecht met Sigismund naar de hertog van Bourgondië, naar Bourgondisch grondgebied, naar Valenciennes doorgegaan om verder overleg te plegen.⁹⁴ Hier is mogelijk de afwikkeling van de zaak van Brabant-Luxemburg opnieuw ter sprake gekomen. De koning vertrouwde erop dat vooral hertog Willem het zou weten af te dwingen dat de hertog van Bourgondië aan de regeling mee zou doen.

Onderdeel van de overeenkomst moest zijn dat de erfgename van Luxemburg, Elisabeth van Görlitz haar hertogdom mocht behouden. Hier is mogelijk het volgende ‘Gordiaanse’ idee geformuleerd, namelijk dat het enige nog levende mannelijke lid van de tak van Straubing-Holland van het Huis Wittelsbach, Jan, bisschop van Luik, broer van Graaf Willem uit de geestelijke orde zou stappen, afstand zou doen van zijn bisschopschap en Elisabeth van Görlitz zou huwen.⁹⁵ Aldus zou Luxemburg niet in handen van de Bourgondiërs geraken, maar in bezit van hun verwanten blijven: Elisabeth was de schoonzus van hertog Jan, haar toekomstige gemaal, Jan Wittelsbach was ook haar zwager. Bisschop Jan genoot sinds decennia de steun van Jan zonder Vrees, bovendien werd de vererving van Luxemburg ook door de Engelsen gegarandeerd.

In april van 1417 stond niets meer een akkoord tussen Sigismund en de hertog van Bourgondië in de weg.⁹⁶ Brabant zou niet direct in de Bourgondische belangensfeer terecht zijn gekomen, zou niet van hertog Jan zijn geworden en Luxemburg zou ook aan de hand van het Huis Wittelsbach verder geërfd worden. Echter, een paar dagen later ontstond er een barst binnen het politieke systeem: Willem, graaf van Holland, kwam te overlijden. Dit alles stuurde de plannen van Sigismund danig in de war.

De weduwe van Willem, Margaretha van Bourgondië, de zus van Jan zonder Vrees brak eenduidig een lans ervoor dat haar dochter, Jakoba zou erven, waarbij ze door het hele Huis Bourgondië schouderbreed gesteund werd. Een paar weken na het overlijden van Willem van Holland, in de vroege zomer van 1417 trachtte Jan zonder Vrees reeds de huwelijksvoltrekking tussen Jakoba en Jan IV van Bourgondië te bespoedigen.⁹⁷ De gravin-moeder uit het Huis Bourgondië kon nu zelfstandig een besluit over het lot van Holland, Henegouwen en Zeeland nemen. Dat betekende vanuit het oogpunt van Sigismund, dat de machtsinvloed van de Bourgondiërs in de Lage Landen nog verder zou toenemen en dat zij tot de noordgrens van Holland vast in het zadel zouden zitten. Nu rees ook nog het gevaar, dat onder stevige druk van de Bourgondiërs hertog Jan IV achter zijn rug via zijn gemalin zich buiten Brabant ook Holland, Henegouwen

en Zeeland toe-eigende. Sigismund wilde Brabant en de provinciën in de Lage Landen van de Wittelsbachs niet in één hand zien. Daarom smeedde hij het nieuwe plan, dat de bezittingen van de graaf van Holland in de hand van de Wittelsbach-dynastie verder geërfd moesten worden en wilde hij die op Jan Wittelsbach, de toekomstige heer van Luxemburg overdragen. Daarin werd hij door Sigismund gesteund: in zijn plannen werd hij het hoofd van een provincie van de Lage Landen (Holland, Henegouwen, Brabant, Luxemburg) die pro-Luxemburg was. (Naderhand bezegelde Sigismund de afhandeling van Luxemburg daarmee ook dat hij de belening van Luxemburg voor Elisabeth en haar man, Jan Wittelsbach bekrachtigd heeft.⁹⁸) Sigismund was tegen het huwelijk van Jakoba en Jan IV van Bourgondië.⁹⁹ De dispensatie die eerder wegens de naaste graad van verwantschap aangevraagd en gekregen was, werd nu door het Concilie van Konstanz ingetrokken.¹⁰⁰ Desondanks ‘werden de twee kinderen door de vrouwe van Holland en de raadsheren van Brabant [...] met elkaar in de echt verbonden’.¹⁰¹

De vroegere bisschop van Luik, die tot dan toe steun van Bourgondië genoot, keerde zich nu tegen zijn nicht, Jakoba en haar Bourgondische man. De twee partijen begonnen een gewapende strijd. In 1417, in het Beleg van Gorkum hebben de (door de Bourgondiërs gesteunde) strijdkrachten van Jakoba de overwinning behaald, maar in het volgende jaar moest het belangrijke bolwerk Dordrecht opgegeven worden.¹⁰² De oorlog duurde voort.

In de lente van 1418 brak Sigismund reeds eenduidig een lans voor Jan Wittelsbach en heeft hij de rijksleengoederen aan hem overgedragen, tegelijkertijd ontzegde hij Jakoba en haar man het bezit van Holland, Henegouwen en Zeeland.¹⁰³ In ieder geval durfde Sigismund door zijn politiek waarmee hij Jan Wittelsbach protegeerde, niet tot in het uiterste in conflict te raken met de Bourgondische partij, aldus nam hij langzaam afstand van de steun aan de voormalige bisschop. In de voortdurende oorlog was ook Jan reeds in 1419 ertoe geneigd om het huwelijk van Jakoba te erkennen. Ook de Bourgondiërs zelf trokken zich terug: Jan IV van Bourgondië deed enorme financiële krachtsinspanningen om steeds een ander stukje van Holland te bezetten. Ze waren zelfs bereid om ervoor te betalen – en niet weinig ook – dat de voormalige bisschop ten minste van Holland afstand zou doen.¹⁰⁴ Maar de posities van Jan werden beschadigd en het wekte ook verzet bij de plaatselijke adel, dat in 1419 meerdere gebieden in Holland en Henegouwen (Bergen, Rotterdam, Dordrecht, Gorkum) voor Bourgondië beleend werden. Uiteindelijk was

Jan van Bourgondië wegens zijn financiële problemen bereid om met Jan Wittelsbach een akkoord te sluiten: krachtens het verdrag van St. Maartensdijk uit 1420 droeg hij zijn rechten op Holland en Zeeland voor 12 jaar over, in ruil daarvoor deed Jan Wittelsbach afstand van Henegouwen en betaalde hij schadevergoeding van een beduidend bedrag.¹⁰⁵ Jakoba zwichtte echter niet en ondernam stappen om haar huwelijk te laten ontbinden. Na stormachtige gevechten werd Jakoba in Gent en later in Lille/Rijsel door Filips de Goede onder huisarrest geplaatst. De Bourgondiërs sloten in 1424 een akkoord met de voormalige bisschop, die Filips de Goede, de hertog van Bourgondië als zijn erfgenaam erkende. De gravin heeft uiteindelijk in het Verdrag van Delft van 1428 haar hele erfenis aan de hertog van Bourgondië overgedragen.

Sigismund deed ondanks de Bourgondische vererving hoogstens enkele zwakke pogingen om de strijd van hertogin Jakoba in Holland te steunen en heeft in brieven de Hollandse steden opgeroepen om de burchtvoogd van Jakoba in Zevenbergen te helpen.¹⁰⁶ In 1425 heeft hij een proces tegen Jan en Filips, zonen van Anton van Bourgondië aangespannen, die ‘onrechtmatig het hertogdom Brabant voor zich houden’. Hij rekende erop dat als hij alle Brabantse steden (Leuven, Brussel, Breda, Den Bosch, Antwerpen) als getuige zou dagvaarden, dat hij dan met hun steun gebruik kon maken van de anti-Bourgondische stemming.¹⁰⁷ Toen dit plan faalde nam hij er echter genoegen mee, dat het hertogdom in de Bourgondische constellatie bleef. Sigismund is het inzake Brabant en Luxemburg eens geworden met het Huis Bourgondië en hij nam er genoegen mee dat hertog Filips de Goede ermee akkoord ging dat Elisabeth van Görlitz tot aan het eind van haar leven (tot 1451) de gebieden mocht houden.

Het conflict om Gelre

De relatie tussen Sigismund en de provinciën der Nederlanden werd in de jaren omstreeks 1420 bepaald door de erfstrijd om Gelre. Willem II, hertog van Gulik en Berg (†1393) maakte door middel van zijn echtgenote, Maria van Gelre, de enige erfgename van Reinald II, hertog van Gelre ook aanspraak op het hertogdom Gelre. Hun kind, Reinald I (IV) werd zo buiten Gulik en Berg ook heer van Gelre en Zutphen en voegde voor een tijd de provincies samen. Na het overlijden van Reinald (†1423), waarbij hij geen afstammelingen naliet, accepteerde men in Gelre echter diens

erfgenaam, zijn neef, Adolf hertog van Gulik-Berg (1408/23-1437) niet als hun heer, maar heeft men in de persoon van Arnold van Egmont (1423-1465/73) een nieuwe hertog gekozen – die via de vrouwelijke tak verwant was aan het Huis Gulik. De Geldersen bedankten verder voor de heerschappij van het Huis Gulik-Berg, daarom wilden ze voor zichzelf een onafhankelijke hertog uit een andere, verdere tak van Egmont. Arnold werd door de Bourgondiërs gesteund en hij was verloofd en later in 1430 trouwde hij met de kleindochter van hertog Jan zonder Vrees, Katharina van Kleef (dochter van hertog Adolf IV van Kleef en Maria van Bourgondië). Via het huwelijk probeerde hertog Filips de Goede zijn invloedssfeer in de Lage Landen verder uit te breiden. Door de Bourgondische steun was het klaarblijkelijk dat Egmont qua positie in het voordeel was, hij trok in de steden van Gelre in en nam de macht ter hand, desalniettemin was het niet eenvoudig om het hoofd te bieden aan Adolf, de hertog van Gulik en Berg die geen afstand van zijn erfenis wenste te doen en niet minder invloedrijk was. Sigismund stond eerst aan de zijde van de oorspronkelijke erfgenaam, hij verleende Adolf hertog van Gulik en Berg ook het leenbezit Gelre, maar het besluit van de Gelderse adel voor Arnold van Egmont zorgde voor een conflictsituatie tussen de Roomse koning en Bourgondië, wat een gevaar vormde voor het afhandelen van de zaak in de Lage Landen, waarvan Sigismund gedroomd had en waarvoor ook de hertog van Bourgondië instond.

De situatie werd bemoeilijkt doordat de rijksvoogd van Sigismund, Konrad von Dhaun, aartsbisschop van Mainz intussen in het belang van zijn neef, de zoon van graaf Jan II van Egmont, Arnold, wilde handelen. De aartsbisschop liet in 1423 Eberhard Windecke roepen en droeg hem op om ‘naar zijn neven in het Hertogdom Gelre te reizen en vandaaruit de hertog te begeleiden’ naar Sigismund om persoonlijk om te verzoeken om de keuze te bekrachtigen.¹⁰⁸ Windecke is naar de Lage Landen gereisd.

De situatie werd nog kritischer, toen aartsbisschop Konrad, zonder medeweten van Sigismund afstand deed van de titel van rijksvoogd. De koning nam dit de aartsbisschop van Mainz kwalijk, daarom was het niet zeker, dat de vorst in het afhandelen van Gelre op een manier zou handelen, die Konrad zou bevallen. Daarom werd Windecke met behoorlijk ‘grote eer’ zowel in Hochheim (aartsbisschop van Mainz), als in Gelre door de hertog uit het Huis Egmont die zich door de aartsbisschop gesteund zag, Arnold en diens twee zonen ontvangen. Windecke verbleef langere tijd, meer dan drie weken, in Lobith, Nijmegen en Arnhem en de heren zijn in flinke mate voor ‘al zijn onkosten’ opgekomen, bovendien

hebben ze hem nog een plezier gedaan met een hengst die 70 gulden waard was.¹⁰⁹ Hij kwam bij het begin van de door de keurvorsten bijeen-geroepen bijeenkomst in Frankfort aan de Main terug bij de aartsbisschop in Mainz.¹¹⁰ Nadat hij van zijn missie was teruggekeerd heeft de aartsbisschop hem weer als gast in Wildbald in Zwaben gehad en hij heeft hem de opdracht verleend om de zaak Gelre aan Sigismund voor te leggen.

De Roomse koning heeft zich al eerder gemengd in de strijd om de hertogdommen aan de Rijn en de Lage Landen: toen hij vanuit Engeland, respectievelijk vanaf de besprekingen met de hertog van Bourgondië onderweg was naar Konstanz heeft hij in december 1416 in Keulen in het conflict tussen de hertog van Berg, Adolf en de aartsbisschop van Keulen bemiddeld. Adolf kon het niet waarden, dat de kapittel niet zijn broer Wilhelm von Berg (bisschop van Paderborn) had gekozen, maar zijn eigen kandidaat, in de persoon van Dietrich (II) von Mörs/Moers (1414-1463). Bovendien had de hertog van Berg voor het vervullen van het aartsbisschopschap van Keulen invloedrijke medestanders, in de persoon van hertog Jan van Bourgondië en Anton, hertog van Brabant, dat wil zeggen dat dit alles ook van invloed was op de relatie van Sigismund met de Bourgondiërs.¹¹¹ Sigismund ontving de hertog in Aken en Adolf staakte de vijandigheden op 13 december 1416. De koning bracht ook de kerst in dat jaar in Keulen door, waar hij persoonlijk Dietrich von Mörs in zijn functie bekrachtigde.¹¹² De hertog van Gulik-Berg trok zich terug, maar de relatie tussen de Luxemburg-vorst en het Huis Gulik-Berg was niet hartelijk. Een paar jaar konden de tegenstanders van de hertog terecht er rekening mee houden, dat Sigismund het voor hem neutrale Huis Egmont en niet de heren van Gulik-Berg, die eerder de confrontatie met hem waren aangegaan, zou steunen.

Zolang Reinald I (II), hertog van Gulik-Berg-Gelre nog in leven was, kruiste hij openlijk niet de belangen van Sigismund. Ook deed het de spanning enigszins verminderen, dat de hertog van Gulik in 1422 en ook de adel uit zijn provincie deel wenste te nemen aan de kruistocht tegen de Hussieten en ze ook zelf 25 lansen (de hertog zelf 6, hertog van Berg die van de andere familietak stamde ook zes, Willem van Berg, intussen graaf van Ravensburg twee) hebben aangeboden. Behalve Gulik kwamen bijna de hele Lage Landen in beweging in de kruistocht tegen de Hussieten. De vazallen uit Gulik en Gelre, alsmede vier steden uit Holland hebben 60 lansen aangeboden; drie steden uit Brabant hebben 100 lansen en Luik heeft 100 lansen toegezegd. De leenheren uit Holland, Henegouwen en Vlaanderen hebben samen met de graaf van Namen, Henegouwen,

alsmede ook de graaf van Namen hebben ook de afvaardiging van 20 lanssen op zich genomen. De stad en ook de bisschop van Utrecht hebben 10 lanssen op zich genomen, de heer van Hoorn twee.¹¹³

Windecke is begin november 1423 reeds voor Sigismund verschenen. Arnold van Egmont die op dat moment in bezit van Gelre was, heeft evenwijdig hieraan ook zelf gezanten naar Hongarije gestuurd. Windecke heeft de zaak van de gezanten omarmd en in de zomer van 1424 heeft hij hen voor de koning geleid.¹¹⁴ De koning wilde niet echt de keuze van de Geldersen accepteren: ‘hij was van mening dat nadat de provincies zonder erfgenaam waren gebleven deze aan het rijk waren teruggevallen, aldus mag niemand, behalve de koning [...] een hertog aan het hoofd van de provincie plaatsen en benoemen’. Er was een patstelling gerezen en de koning heeft de gezanten lange tijd, gedurende meerdere weken, laten wachten.¹¹⁵ De gezanten hebben de koning gedurende weken gevolgd, van Visegrád via Csepel tot aan Pest.¹¹⁶ Volgens de toegewijde Eberhard heeft hij de zaak ‘beklonken’, de koning is akkoord gegaan met de steun aan de zaak van de Geldersen.¹¹⁷ Hij was bereid om het leengoed aan graaf Arnold te vermaken – voor 14.000 gouden forinten.¹¹⁸ (De *Regesta Imperii* heeft weet van 10.000 forinten.¹¹⁹)

Sigismund stelde Arnold van Egmont in het bezit van Gelre en Zutphen.¹²⁰ Maar het besluit lag echter niet voorgoed vast. Eerst werd over de geldoverdracht beslist: eerst moest het geld van de Geldersen naar Neurenberg worden gebracht en tot en met 25 december aan de vertegenwoordigers van Sigismund overhandigd worden.¹²¹ De overeenkomst viel al snel in duigen, want Sigismund had het contante geld behoorlijk snel nodig wegens de Boheemse oorlog, maar de graaf van Egmont kon het nergens vandaan halen, waardoor Sigismund door zijn gezanten het contract ‘liet verscheuren’.¹²²

De hertog van Berg zat ondertussen ook niet stil: hij kondigde zijn aanspraak op Gelre aan. Maar het Huis Egmont verweerde zich kranig, hertog Adolf van Gulik-Berg probeerde lange tijd, maar Sigismund wachtte voorlopig af en verleende hem slechts het bezit van Gulik.¹²³ Daarna sprak hij zich inzake Gelre definitief uit voor Adolf, volgens Windecke ‘liet hij hem in Hongarije tot zich komen’ en verleende hij hem het leenbezit van Gelre.¹²⁴ Het is een andere vraag dat de heer van Gulik-Berg niet in staat was om Gelre ook *de facto* te verwerven, deze bleef namelijk in bezit van het Huis van Egmont, dankzij de steun van Bourgondië. De Gelderse adel is er namelijk nooit mee akkoord gegaan om de leeneed aan hertog Adolf van Gulik-Berg af te leggen.¹²⁵

Sigismund hield zich aan de overeenkomst en steunde ook later hertog Adolf van Gulik-Berg. In 1425 maande hij ook de invloedrijke potentaat van de regio, de aartsbisschop van Keulen Dietrich om samen met de adel van Gelre en Zutphen alles te doen wat in het belang van Adolf was en om te beletten dat de invloed van de graaf van Egmont toe zou nemen.¹²⁶ Het werd de adel tevens verboden om graaf Arnold, de onrechtmatige troonpretendent, op welke manier dan ook te steunen.¹²⁷ Omdat de adel niet gehoorzaamde, werden hun in 1426 sancties opgelegd: hij verhoogde de bedragen van de rechten die door de steden van de graafschappen betaald moesten worden (Rheinzoll en Landzoll) naar het dubbele ervan.¹²⁸

In 1430 ging de koning nog verder: hij riep alle adel van Gelre en Zutphen, de steden Nijmegen, Roermond, Arnhem bijeen om voor het gerecht te verklaren dat ze geweigerd hadden om trouw te zweren aan Adolf van Gulik, maar dat ze wel trouw aan Arnold van Egmont gezworen hadden. Op 15 december 1430 heeft hij ook Arnold nogmaals opgeroepen.¹²⁹ Omdat noch de graaf, noch de adel – behoudens de stad Nijmegen – aan de oproep gehoor hadden gegeven, heeft hij hen een boete opgelegd,¹³⁰ waarna hij op de rechtsdag in Neurenberg in 1431 over Arnold, respectievelijk het graafschap Zutphen en het hertogdom Gelre en de steden uit de regio die trouw aan hem hadden gezworen een rijksban (*Reichsacht*) uitsprak.¹³¹ Hij verbood alle onderdanen van het rijk om op ‘wat voor manier dan ook gemeenschap’ met graaf Egmont te hebben.¹³² Lang procederen dat jarenlang duurde vond een aanvang, graaf Arnold werd meerdere malen gedagvaard, maar hij verscheen natuurlijk niet.¹³³

Sigismund heeft nog geprobeerd om aan de hertog van Gulik het recht te verlenen om in rechtstreekse gewapende strijd zich van Egmont genoegdoening te verschaffen,¹³⁴ uiteindelijk heeft hij geen serieuzere stappen ondernomen tegen de *de facto* terreinwinst van het Huis van Egmont. In het vervolg wilde hij niet de strijd aanbinden met de belangen van Filips de Goede: uiteindelijk deed hij wat hem gevraagd was. Op papier bleef Gelre van het Huis Gulik-Berg, de koning mocht van hen terecht eventuele militaire steun verwachten op het Boheemse strijdtoneel. Dat het conflict nog verder zou escaleren werd voorkomen doordat hertog Adolf van Gulik-Berg in 1437 kwam te overlijden, bovendien omdat zijn erfgenaam, Ruprecht, reeds in 1431 het tijdelijke met het eeuwige verwisseld had, heeft de zijtak die de hertogdommen Gulik-Berg erfde – de neef van Adolf, Gerard VII – lang procederen voor Gelre niet geforceerd.

Goeswin van Hoeven die van Arnhem was genaamd

In de kerkelijke samenleving weten we dat hij in Hongarije is geweest en dat hij traktement van de clerus uit de Lage Landen ontving.¹³⁵ De Kannunik van het bisdom van Luik, Utrecht Goeswin van Huefen/Hueven of Hoeven die naar men mag aannemen van burgerlijke komaf was en uit de omgeving van Arnhem stamde, ging vanaf het einde van de 14^e eeuw in Parijs (vanaf 1397), Heidelberg (1418) en daarna in Keulen (1418, 1421) naar de universiteit.¹³⁶ Hij studeerde ook medicijnen, maar hij heeft ook een baccalaureaat in de theologie verworven. In 1412 had hij naast een stallum in het bisdom Utrecht (in de dom die gewijd was aan Onze Lieve Vrouw), alsmede in het bisdom van Cambrai/Kamerijk, in Brabant, in de parochiekerk Sint-Pieter in Zemst en Zemst-Laar (*Sempst/Semse/Sempse/Seemst*) bij Mechelen en daarnaast ook een kannunikschap te Pécs.¹³⁷ In 1425 was hij ook in bezit van het stallum van kanunnik te Zagreb.¹³⁸ Achter de carrière van Goeswin stond gewis de invloed van de zeer belangrijke bisschoppen van Utrecht in die periode – Frederick von Blan(c)kenheim en Rudolf van Diepholt. Dat hij een stallum in Hongarije verkreeg kan niet los gezien worden van de bisschop van Pécs in die tijd, János Albeni (1410-1421). Het is mogelijk dat behalve de kring rond Albeni ook de koning zelf de diensten van de wetenschapper-arts in aanspraak heeft genomen. In 1425 heeft hij de paus zelf gevraagd om het aartsdiaconaat van Čazma, dat door János, bisschop van Zagreb al aan hem was gegeven.¹³⁹

Op grond van de verzameling van Tamás Fedeles kunnen nog meer clerici uit de Lage Landen in ons gezichtsveld geraken, hij heeft zelf ook nog nieuwe gegevens in zijn lezing uit de herfst van 2015 voorgelegd. Er kan bijvoorbeeld een band met de Lage Landen gevonden worden in het geval van János Basthonyai, aartsdiaken van Baranya (1445-1451), later bisschoppelijk vicaris (1449-1451) die in het kapittel Pécs functioneerde. Hij stamde uit het bisdom Luik, uit Bastenaken/Bastogne, het deel van Luxemburg dat heden in België ligt.¹⁴⁰

Lambert Sluter van Gelre (Lambertus de Gelria)

Aan de universiteit heeft in de jaren rond 1410 een theoloog van internationaal aanzien, Lambert Sluter die uit Gelre stamde, onderwijs gegeven. Zijn persoon vormde een bepaalde vorm van garantie ervoor, dat er in Hongarije theologie-onderwijs van hoge kwaliteit werd gegeven. Lambert

werd in 1411 de tweede kanselier van de universiteit van Óbuda en tegelijkertijd ook de proost van Boeda – medekapittel van Sint-Pieter (tot 1419).¹⁴¹ Hij begon zijn studies aan de universiteit van Parijs, van waaruit hij in 1383 naar Wenen was gegaan.¹⁴² Hij was doctor in de theologie en decaan van de faculteit theologie.¹⁴³ Aan de universiteit van Wenen is hij meerdere malen rector magnificus geweest. Hij heeft de positie van rector magnificus na zijn vertrek uit Hongarije, ook in 1419, tot aan zijn overlijden aan het eind van het jaar opnieuw vervuld.¹⁴⁴ De bijbelverklaringen van Van Gelre zijn van hoge kwaliteit, onlangs zijn deze voor druk gereedgemaakt.¹⁴⁵ Dit kan verklaren, hoe de keuze van Sigismund op hem is gevallen, toen hij een geleerde van naam aan het hoofd van de universiteit van Óbuda wilde plaatsen. Dat hij bewogen kon worden om naar Óbuda te komen was in de ‘cultuurpolitiek’ van die tijd heel bijzonder, waarmee ook het toenemende aanzien in Europa van Sigismund gewaarborgd werd.¹⁴⁶ Sigismund heeft om het doel te bereiken zelfs de nog in functie zijnde proost van Boeda zijn ontslag laten indienen.¹⁴⁷ Reeds eind 1411 kon hij aan de universiteit van Óbuda werken, hij gaf onderricht in de theologie, vrije kunsten en ook in canoniek recht. Het is kenmerkend voor zijn aanzien en het in hem door de koning gestelde vertrouwen, dat Sigismund hem ook tot koninklijk kapelaan en consiliarius maakte.¹⁴⁸

Lambert heeft vanaf 1414 met de koning aan het Concilie van Konstanz deelgenomen. In talrijke zaken kwam hij niet alleen voor als een van de onbetwiste leiders van het gezantschap uit Óbuda, maar van de hele Hongaarse kerkelijke missie, als doctor in de theologie met een groot aanzien.¹⁴⁹ Naast de theologische zaken functioneerde hij ook als kerkelijk politicus. Hij was lid van het gerecht dat Hiëronymus van Praag veroordeeld had. Bovendien was hij de enige theologische deskundige bij het nemen van het doodvonnis voor de ketter.¹⁵⁰ Desondanks geloofde hij in de hervorming van de kerk, hij verkondigde met nadruk de noodzaak voor de *reformatio*, waarmee hij zijn verleden aan de universiteit van Parijs niet verloochende en daarmee vervulde hij ook binnen de *natio Germanica* een toonaangevende rol.¹⁵¹ Lambert heeft ook bemiddeld, opdat de tussen Sigismund en de gezanten van de koning van Aragon aan het eind van 1415 in Narbonne gesloten overeenkomst – wat het mogelijk maakte dat de belangrijkste voorstander van tegenpauz Benedictus XIII zich van diens zijde terugtrok – op het concilie geaccepteerd werd. In naam van Hongarije heeft Lambert voor het akkoord de eed afgelegd.¹⁵²

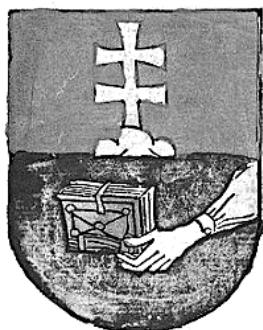
Het lijkt erop dat het na 1414 voor Sigismund veel belangrijker was om op het concilie de steun van de beroemde theoloog te genieten dan dat

hij op de universiteit van Óbuda ook in de praktijk aanwezig was. De proost had dan wel niet voortdurend contact met de universiteit, maar de bronnen verwijzen er wel naar dat hij de informatiestroom in stand hield, dat hij gezanten stuurde en ontving en met Óbuda correspondeerde.¹⁵³

Sigismund had zijn diensten na het concilie al minder nodig en hijzelf wilde terug naar de universiteit van Wenen.¹⁵⁴ Als laatste wordt hij in 1419 als proost van Boeda genoemd, in het begin van het jaar procedeerde de proost nog met de kapittel van Veszprém.¹⁵⁵

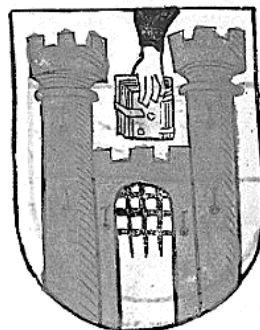
Lang werd Lambert door historisch onderzoek noch als kanselier van de universiteit, noch als proost erkend.¹⁵⁶ De schrijver van het artikel over het leven van Van Gelre, Aschbach, was in de 19^e eeuw nog niet bekend met zijn functioneren in Boeda, hij wist dan wel van zijn rol in Konstanz, maar buiten met die van Wenen heeft hij geen verband met een universiteit gelegd.¹⁵⁷ Reden daartoe was, dat fundamenteel de gegevens van de kroniekschrijver van Konstanz, Ulrich von Richental als grondslag werden genomen, die hem dan wel vermeld heeft, maar in meerdere van de manuscriptversies die aan het eind van de 19^e en aan de eerste helft van de 20^e eeuw bekend zijn komt de naam van Lambert niet voor.¹⁵⁸ Deze versies van Richental vermelden bij de opsomming van de magistraten van de universiteit van Óbuda slechts een Henrik, proost van Boeda ('Heinricus' of 'Hainricus' 'prepositus Pudensis'). De uitgave van Buck vermeldt ook niet meer dan dat 'Von der schul ze Sundensis in Ungern, die fa komend mit dem ertzbischoff von Gran Dominus Hainricus prepositus Pudensis doctores in theoloya'. Door de veranderlijkheid van de tekst van de overgebleven 16 manuscripten bevinden we ons ook vandaag de dag nog in een lastig parket. Op grond van onze nu bekende bronnen – buiten de manuscripten van Richental – kan geen proost van Boeda met de naam Henrik gedocumenteerd worden. In de wiegendrukken van het werk van Richental die aan het eind van de 15e eeuw of later het daglicht hebben gezien (bijv. Heidelberg¹⁵⁹ of Boedapest, Nationale Bibliotheek Széchényi¹⁶⁰) staat echter op de eerste plaats onder het wapen van de universiteit van Óbuda Lambert, als proost van Boeda.¹⁶¹ Het klopt dat na Lambert, een paar regels lager ook een 'Heinricus' of 'Hainricus' staat, als 'prepositus Pudensis'. Richental vermeldde derhalve Lambert wel en volgens ons daarom op de eerste plaats, omdat hij de kanselier was.

¶ Von der hohen schul zu
Sundens in vnger gelegē
Die kament mit dem erz
bischoff von Bam

¶ Lamprechtus bropse zu
ofen leter gödeliches rechtes
Symon Clostein meyster
in der erznā.
Dns heinricus ppositus pu
densis doctoz in theologia
Matheus de diernach.
Thomas de wissenburg .
Dadeus de vito mercato.
Nicolaus bisnaw . beyd
doctoz decretorum

¶ Von der schul zu prang
in bek in dpe pces transthe
riert yst gen laipzig an der
ander von d huffen wegē.

¶ Stephanus aschpla.
Johannes palasch patrin
Meyster gödelicher kunst.
Paulus Cziessē
Jacobus pottr̄.
Paulus cziessē beid meister
vmd doctozes gödeliches
rechten.
petrus hircus de patania

*Het wapen van de Universiteit van Óbuda en zijn afgevaardigden naar de synode van Konstanz.
Ulrich von Richental, Concilium zu Constenz, Augsburg, Anton Sorg, 1483.
Universitätsbibliothek Heidelberg Q 2060 fol. 146v.*

Samenvatting

In de eerste decennia van de 15^e eeuw heeft Sigismund eenduidig stelling genomen voor de Lage Landen die vrij van Frans-Bourgondische invloed zouden zijn. Hij was echter gedwongen om de spelregels van de hertog van Bourgondië te accepteren, want hij zag dat de doelen van het Concilie van Konstanz alleen maar via de Engels-Bourgondische as bereikt konden worden. Hij wilde de integriteit van Holland, Henegouwen, Zeeland, alsmede van Brabant en Luxemburg bewaren. Maar had hij de Bourgondiërs nodig, want de toekomstige ridders van het Gulden Vlies hadden de strijd tegen de ongelovigen aangekondigd, ze geloofden op het gebied van

de kerkelijke hervorming in een drastische verandering, *in capite* en *in membris* en met hun geëngageerdheid voor de *reformatio* wisten ze Sigismund voor zich te winnen. Aldus was de koning gedwongen om zijn doelen voor de Lage Landen prijs te geven en moest hij ter kennisgeving aannemen dat hij niet over adequate middelen beschikte tegen de uitbreiding van het Bourgondische invloedssfeer. In ieder geval hechtte hij tot aan zijn dood aan zijn beleid van evenwicht: hij verwierf tegenover de zwelging van de Bourgondische grandeur potentiële bondgenoten (zoals Holland of de hertog van Gelre).

In zoverre was Sigismund zijn tijd vooruit, dat hij inzag, dat het ‘noordelijk deel van de Lage Landen’ – Holland, Henegouwen, het graafschap Zeeland, samen met Friesland en Gelre – niets moesten hebben van de bevoogding van de ‘zuidelijke’, Franstalige Bourgondiërs. De Noorderlingen op wie neergekeken werd, hielden er niet van, als de roemruchte hertogen van Valois samen met het hooghartige handelsvolk en functionarissen van ‘zuidelijk’ Vlaanderen leiding aan hen gaven. Uit dit oogpunt roept het plan om de drie graafschappen (de gemeenschap van Holland, Henegouwen, Zeeland) in één hand te laten, namelijk in die van Wittelsbach, de mentaliteit van de Verenigde Provinciën op.

Noten

* Het artikel is geschreven met de steun van de onderzoeksgroep “Hungarian Academy of Sciences ‘Lendület’ Hungary in Medieval Europe” (LP 2014-13/2014).

¹ Gent, 1407: erkenning van het huwelijk: ZsO II/2. n. 6247.

² Setton, *The Papacy*, I. 344.; *Chronique du religieux de Saint-Denys*, II. 424.; Rázsó, ‘A Zsigmond-kori’, 413. Csernus, *A középkori francia nyelvű*, 174-177.; 8 mei 1395: Brauner, *Die Schlacht bei Nikopolis*, 14.; Delaville le Roulx, *La France en Orient*, I. 231.

³ *Œuvres de Froissart*, XV. 230.

⁴ Bárány, ‘Nicopolis’, 108-109.

⁵ *Le Livre des faits du mareschal de Boucicaut*, 445-446.

⁶ *Chronographia Regum Francorum*, III. 130.; *Chronique du religieux de Saint-Denys*, II. 429.

⁷ ‘grand nombre de gens d’armes [...] de Flandre’: *Corpus Chronicorum Flandriae*, III. 294.

⁸ Chronique anonyme de Flandrei. *Œuvres de Froissart*, XV. 416.; Relation de la croisade de Nicopoli par un serviteur de Gui de Blois. *Œuvres de Froissart*, XV. Appendix 439-508.; Brandon, *Chronique*, 224.

- ⁹ ‘de Flamingis [...] de aliis’: *La chronique de Berne. Œuvres de Froissart*, XV. 410.
- ¹⁰ ‘juvenum et nobilium de [...] Flandria, Hannonia’: *Chronique de Valenciennes. Œuvres de Froissart*, XV. 412.
- ¹¹ Michael Dukas, *Historia Byzantina, 1341-1462. Patrologia Graeca*, CLVII. 813-814.; Baán, *A XIV-XVI. századi magyar történelem bizánci*, 332-333.; 1394: ‘aliquibus nobilibus Francigenis et Flamengis’: *ZsO* I. n. 3319.; *Acta extera Andegavensia*, III. 465.
- ¹² ‘duo fratres de la Tremoelge, Guillelmus et Guydo ex Flandria’: Brandon, *Chronique*, 224.; Jean Juvenal des Ursins, *Histoire de Charles VI*, I. 398.; *Chronographia Regum Francorum*, III. 130.; *Chronique du religieux de Saint-Denys*, II. 429.; *Le Livre des faits du mareschal de Boucicaut*, 445.; Schnerb, ‘A francia-burgundi kontingens’, 591-592. Guy: Manuel Malaxos (Pseudo-Dorotheos): Baán, *A XIV-XVI. századi magyar történelem bizánci*, 493, 500.
- ¹³ *Œuvres de Froissart*, XV. 394-395., 411.; *Chronique de Valenciennes*, 412.; Schnerb, ‘A francia-burgundi kontingens’, 588.; Jean de Vienne: Manuel Malaxos: Baán, *A XIV-XVI. századi magyar történelem bizánci*, 493., 500., 501.
- ¹⁴ *des Ursins*, *Histoire*, I. 398.; Brandon, *Chronique*, 224.; *Chronique du religieux de Saint-Denys*, II. 429.; *Le Livre des faits du mareschal de Boucicaut*, 445.
- ¹⁵ Gillis van Waesberghe; Rogier van Campighem; Jean de Lembèque; Roland Hauweel; Roland le Bruwere; Louis d’Eyne; Jehan van Reingaerdsvliete; Hugo le Proost; Tristran de Messem/Massemen; Galois Utenzwane; Jean de Courtoisin; Jean de Versenare; Jorge de Douve; Le Leu/Luu de/van Hamme; Bertran de Br(o)uwere; Roland de Br(o)uwere; Jean de Bochot; Wautier le Busere; Alard de Beverhout; Jehan de Temseke; Jean du Més; Jacquot de Sunx: *Œuvres de Froissart*. XV. 220-230., 394-398.; Atiya, *The Crusade of Nicopolis*, 144-146.; Delaville le Roulx, *La France en Orient*, I. 239.; II. n. VIII. XXII; Vaughan, *Philip the Bold*, 66.
- ¹⁶ Schnerb, ‘A francia-burgundi kontingens’, 586.; 592.; Delaville le Roulx, *La France en Orient*, II. n. VIII. XXII.; *Corpus Chronicorum Flandriae*, III. 294.
- ¹⁷ *Œuvres de Froissart*, XV. 226.; *Delaville le Roulx*, *La France en Orient*, I. 241.; *Chronique de Valenciennes*, 412.; Brandon, *Chronique*, 224.
- ¹⁸ Vaughan, *Philip the Bold*, 63-64.
- ¹⁹ Delaville le Roulx, *La France en Orient*, I. 239.; II. n. V.; XVII.
- ²⁰ Kintzinger, *Westbindungen*, 58-66.
- ²¹ 8 april 1412.: RI XI/1:n. 212.; Vaughan, *John the Fearless*, 252.
- ²² RI XI/1:n. 1148a.; Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 57.
- ²³ Vaughan, *John the Fearless*, 256.
- ²⁴ *Chronique de Monstrelet*, III. 166.; Csernus, ‘Francia források’, 125.
- ²⁵ RI XI/1:n. 1945.; *ZsO* V. n. 1728.
- ²⁶ Leszteméri: Strassburg: 25 juni 1418: *ZsO* VI. n. 2088.; Szirmai: Konstanz, 27 juni 1417: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Diplomatikai Levéltár [Hongaars Nationaal Archief Middelieuwe diploma collectie = DL] 67 416.; *ZsO* VI. n. 610.; Borovszky, ‘A Szirmay’, 72.; Varju, ‘Középkori’, 73.
- ²⁷ 10 april 1436: DL 12 897.; 2 april 1438: DL 13 170.; Fejér, CD XI. 148.

- ²⁸ Aachen, 13 december 1416: ZsO V. n. 2505.; Konstanz, 24 februari 1417: ZsO VI. n. 153-154.
- ²⁹ RI XI/1:n. 1958.
- ³⁰ Wylie & Waugh, *Henry*, III. 13.
- ³¹ ‘Flandrie, Hallandrie, Brabantie et Gelrie ducatum’: Donauwörth, 29 september 1418: ZsO VI. n. 2378.
- ³² British Library, London, Additional MS 19979. ff. 24v-29r.
- ³³ Caro, ‘Aus der Kanzlei Sigismunds’; Kintzinger, *Westbindungen*, 98.; Reitemeier, *Außenpolitik*, 287.; Wylie & Waugh, *Henry*, III. 14-15.
- ³⁴ Kintzinger, *Westbindungen*, 94.; Reitemeier, *Außenpolitik*, 284.; Baum, *Sigismund*, 134.
- ³⁵ 28 mei 1416: Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 73.
- ³⁶ 29 februari 1416: Vaughan, *John the Fearless*, 212.
- ³⁷ Westminster, 2 juni 1416: ZsO V. n. 1946.
- ³⁸ 8 september 1416: ZsO V. n. 2280.; 9 oktober 1416: ZsO V. n. 2351.
- ³⁹ DRTA VII. n. 224.; Rymer, *Foedera*, IX. 377-381.; Schwedler, *Herrschartreffen*, 125-130.; Kintzinger, *Westbindungen*, 96-107.; Reitemeier, *Außenpolitik*, 291-297.
- ⁴⁰ Kintzinger, *Westbindungen*, 135.; *Chronique de Monstrelet*, III. 166.; Baum, *Sigismund*, 137.; Schwedler, *Herrschartreffen*, 213-17.
- ⁴¹ 8 september 1416: ZsO VI. n. 2271.
- ⁴² Ibidem.
- ⁴³ Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 74.
- ⁴⁴ Ibidem.
- ⁴⁵ 24 oktober 1416.: RI XI/1:n. 1987b.; Caro, *Das Bündnis*, 75.
- ⁴⁶ 1 oktober 1416: DRTA VII. n. 196.; 10 oktober 1416: DRTA VII. n. 207.
- ⁴⁷ Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 78.
- ⁴⁸ Wylie & Waugh, *Henry*, III. 30.; Aschbach, *Geschichte Kaiser Sigismunds*, II. 165.
- ⁴⁹ Wylie & Waugh, *Henry*, III. 17.
- ⁵⁰ Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 79.
- ⁵¹ Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 78.
- ⁵² Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 80.
- ⁵³ Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 73. Sigismund vertrouwde op de 24 schepen van de hertog voor de retourreis. Schneider, ‘Herrschererinnerung’, 435.; Reitemeier, *Außenpolitik*, 288.
- ⁵⁴ Reitemeier, *Außenpolitik*, 288.
- ⁵⁵ Wylie & Waugh, *Henry*, III. 16.
- ⁵⁶ Rymer, *Foedera*, IX. 365.; Caro, ‘Aus der Kanzlei’. n. 39. 104-109.; Bess, ‘Das Bündnis’, 642.; Lenz, *König Sigismund*, 101.; Reitemeier, *Außenpolitik*, 289.
- ⁵⁷ 13-15 augustus 1416: ZsO V. n. 2204.; RI XI/1:n. 1976.; Caro, ‘Aus der Kanzlei’, n. 39., 104-109.; Caro, *Das Bündnis*, 46.
- ⁵⁸ Rymer, *Foedera*, IX. 787.
- ⁵⁹ Wylie & Waugh, *Henry*, III. 19.
- ⁶⁰ RI XI/1:n. 1994.

- ⁶¹ Wylie & Waugh, *Henry*, III. 15. Waar het eigenlijk vermeld staat is uit de 16e eeuw: van Leyden, *Chronicon Hollandiae Comitum*, I. 344.; en in een 17e eeuwse werk: Le Petit, *La Grande Chronique*, I. 351.
- ⁶² Kintzinger, *Westbindungen*, 481.
- ⁶³ Schneider, 'Herrschererinnerung', 434.; Kintzinger, *Westbindungen*, 127.
- ⁶⁴ Kintzinger, *Westbindungen*, 126.
- ⁶⁵ Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 73.
- ⁶⁶ Er zijn een aantal auteurs die niet afwijzen dat er een verschil was tussen William en Sigismund (Wylie & Waugh, *Henry*, III. 16.), hoewel het nogal onwaarschijnlijk is dat de reden was voor zijn verlof. Reitemeier, *Außenpolitik*, 288.; Bess, 'Das Bündnis', 652.
- ⁶⁷ Schneider, 'Herrschererinnerung', 435.
- ⁶⁸ ZsO VI. n. 310.
- ⁶⁹ Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 76.
- ⁷⁰ Passau, 23 november 1418: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Diplomati-kai Fényképgyűjtemény [Hongaars Nationaal Archief Foto collectie middeleeuwse diploma's = DF] 239 399. (Archív hlavného mesta SR Bratislavy. Bratislava mestská rada: Stredoveké diplomy a listy n. 771.); ZsO VI. n. 2565.; BTOE III/2. 734.; Veszprény, Lovagvilág, 196.
- ⁷¹ DRTA VII. n. 198.
- ⁷² Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 57.
- ⁷³ Nijmegen, 17 november 1416.: RI XI/1:n. 1994.
- ⁷⁴ 20 november 1416: RI XI/1:n. 1996.
- ⁷⁵ 13 december 1416: RI XI/1:n. 2002.
- ⁷⁶ 13 december 1416.: RI XI/1:n. 2004.
- ⁷⁷ 17 november 1416.: RI XI/1:n. 1993.
- ⁷⁸ *Itineraria*, 101.
- ⁷⁹ Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 73.; DRTA VII. n. 200.; Sigismund verboden vijandelikheden: [8 juli] 1416: RI XI/1:n. 1970.; 18 juli 1416: RI XI/1:n. 1968.
- ⁸⁰ Konstanz, 23 mei 1417: DL 71 926.; ZsO VI. n. 461.; DL 10572; ZsO VI. n. 462.
- ⁸¹ 29 september 1418: DL 10 723.; ZsO VI. n. 2378.; Németh, 'Egy hős és felmenői', 295.
- ⁸² 23 juli 1416: ZsO V. n. 2114.
- ⁸³ 10 april 1426.: DL 12 895.; Fejér, CD X/7. 773.; 2 april 1438: DL 13 170.; Fejér, CD XI. 148.
- ⁸⁴ 27 juni 1417: DL 67 416.; ZsO VI. n. 610.; 'in partibus Alamenniae'. Konstanz, 22 juli 1417: DL 67 420; ZsO VI. n. 712.
- ⁸⁵ *Itineraria*, 101.; Kupper, 'Empire et Bourgogne', 457-477.
- ⁸⁶ Luik: 1416. 28 december 1416 – 1 januari 1417: *Itineraria*, 101.; Lenz, *Sigismund*, 134-135.; Reitemeier, *Außenpolitik*, 297.
- ⁸⁷ DRTA VII. n. 199.; *Itineraria*, 101.
- ⁸⁸ 26 maart 1417.: RI XI/1:n. 2144.
- ⁸⁹ ZsO V. n. 2112., 2113.

- ⁹⁰ Laurent – Quicke, ‘Les origins de l’État Bourgignon’, 63-117.; Calmette, *Die großen Herzöge von Burgund*, 81ff.
- ⁹¹ RI XI/1:n. 2030.; RI XI/1. 2144.; RI XI/1:n. 2589.; Kintzinger, *Westbindungen*, 136.
- ⁹² Vaughan, *John the Fearless*, 238.
- ⁹³ Vaughan, *John the Fearless*, 212, 215.
- ⁹⁴ Vaughan, *John the Fearless*, 212.
- ⁹⁵ 16 september 1417: RI XI/1:n. 2556.
- ⁹⁶ ZsO VI. n. 375.; Kintzinger, *Westbindungen*, 127.
- ⁹⁷ Vaughan, *Philip the Good*, 32.
- ⁹⁸ 23 april 1418: ZsO VI. n. 1804.; RI XI/1:n. 3116.; DF 295 695. fol. 109a.
- ⁹⁹ 28 maart 1418: RI XI/1:n. 3076.
- ¹⁰⁰ Vaughan, *Philip the Good*, 33.
- ¹⁰¹ Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 73.
- ¹⁰² Ibidem.
- ¹⁰³ RI XI/1:n. 3022, 3077, 3121, 3127; Rymer, *Foedera*, IX: 566.; Fejér, CD X/6:105.
- ¹⁰⁴ Vaughan, *Philip the Good*, 33.
- ¹⁰⁵ Ibidem.
- ¹⁰⁶ Vaughan, *Philip the Good*, 47.
- ¹⁰⁷ Tata, 22 maart 1425: DF 258 041, 258 042, 258 043; ZsO XII. n. 316-318.; RI XI/2:n. 6199, 6200, 6201.
- ¹⁰⁸ Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 171.
- ¹⁰⁹ Ibidem.
- ¹¹⁰ Skorka, ‘Eberhard Windecke’, 39.
- ¹¹¹ Kintzinger, *Westbindungen*, 82.
- ¹¹² *Itineraria*, 101.; Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 73.
- ¹¹³ Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 179-181.
- ¹¹⁴ Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 215-216.
- ¹¹⁵ Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 218.
- ¹¹⁶ Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 216.; *Itineraria*, 116.
- ¹¹⁷ Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 216.
- ¹¹⁸ Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 218.
- ¹¹⁹ Tata, 24 augustus 1424: RI XI/1:n. 5964.
- ¹²⁰ RI XI/1:n. 5932-5933.; RI XI/1:n. 5934.
- ¹²¹ Tata, 22 augustus 1424: RI XI/1:n. 5959.
- ¹²² Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 218.
- ¹²³ Boeda, 24 mei 1425: RI XI/2:n. 6291-6292.
- ¹²⁴ Boeda, 24 mei 1425: RI XI/2:n. 6293.; Windecke, *Denkwürdigkeiten*, cap. 226.
- ¹²⁵ RI XI/2:n. 6612.
- ¹²⁶ Boeda, 26 mei 1425: RI XI/2:n. 6297.
- ¹²⁷ Boeda, 2 juni 1425: RI XI/2:n. 6308.
- ¹²⁸ Korneuburg, 4 april 1426: RI XI/2:n. 6612.
- ¹²⁹ RI XI/2:n. 8019.; 8020.
- ¹³⁰ RI XI/2:n. 8713.

- ¹³¹ Roermond, Arnhem, Zutphen, Goch, Venlo, Erkelenz, Straelen, Gelre, Till, Wachendonk, Harderwijk, Elburg, Doetinchem, Doesburg: RI XI/2:n. 8760-8765. Reichsacht: het wordt bekendgemaakt op het Concilie van Bazel: 1433: RI XI/2:n. 10598.
- ¹³² 1431: RI XI/2:n. 8735.; 1433: RI XI/2:n. 9772.
- ¹³³ 1431: RI XI/2:n. 8309., 8712., 8580.
- ¹³⁴ RI XI/2:n. 10442.
- ¹³⁵ Fedeles, *A pécsi székeskáptalan*, 261., 315-316.
- ¹³⁶ Fedeles, *A pécsi székeskáptalan*, 315.
- ¹³⁷ In het origineel staat er Zempsa: ik heb het geïdentificeerd als Zemst.
- ¹³⁸ Fedeles, 'Egy németalföldi orvosdoktor', 44.
- ¹³⁹ ZsO XII: n. 133.; Lukcsics, *XV. századi pápák oklevelei*, I: 785.
- ¹⁴⁰ Fedeles, *A pécsi székeskáptalan*, 232.
- ¹⁴¹ 5 december 1411: DF 288 627.; ZsO III. n. 1312.; Mon. Rom. Vespr. II. 364.; BTOE III/1. 584.; C. Tóth, *A székes- és társaskáptalanok*, 25.; Bónis, *A jogtudó értelmiség*, 118.; Mályusz, 'Középkori', 7-33.; Horváth, *Zsigmond király*, 73.
- ¹⁴² Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, 420.
- ¹⁴³ Mályusz, 'Középkori', 12.
- ¹⁴⁴ 650 plus – Geschichte der Universität Wien. URL: <http://geschichte.univie.ac.at/de/personen/lambert-sluter-von-geldern-mag-art-prof-theol> [laatst geraadpleegd op 22 januari 2017]
- ¹⁴⁵ Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, 421.; *Lamberts von Geldern Auslegung*, passim.
- ¹⁴⁶ Mályusz, *Zsigmond*, 224.
- ¹⁴⁷ ZsO II. n. 6964.; Mon. Rom. Vespr. II. 364.; C. Tóth, *A székes- és társaskáptalanok*, 25.; Mályusz, 'Középkori', 16.
- ¹⁴⁸ 19 juli 1412: ZsO III. n. 2441.; BTOE III/1. 602.; *Universitatis Budensis*, 84.; Székely, 'Hazai egyetemalapítási kísérletek', 83.; Szögi, *Régi magyar egyetemek*, 9.
- ¹⁴⁹ Domonkos, *The History of the Sigismundean Foundation*, 26-27.; Domonkos, 'The Founding', 32.
- ¹⁵⁰ Mályusz, *Zsigmond*, 218.; Mályusz, 'Középkori', 14.; Bónis, *Jogtudó*, 96., 101., 118.
- ¹⁵¹ Fata & Schindling, 'Peregrinatio Hungarica', 3.
- ¹⁵² Konstanz, 30 januari 1416: ZsO V. n. 1484.; Áldásy, *Zsigmond király*, 94ff.
- ¹⁵³ Mályusz, 'Középkori', 18.
- ¹⁵⁴ Mályusz, 'Középkori', 20.
- ¹⁵⁵ 14 maart 1419: DF 201 205.; ZsO VII. n. 187.
- ¹⁵⁶ Ábel, *Egyetemeink*, 23.; 61.; 63.
- ¹⁵⁷ Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität*, 419-21.
- ¹⁵⁸ *Chronik des Konstanzer Concils von Ulrich von Richental*, 186.
- ¹⁵⁹ Ulrich von Richental, *Concilium zu Constencz*, Augsburg, Anton Sorg, 1483. Universitätsbibliothek Heidelberg Q 2060 Quart INC., Heidelberger historische Bestände – digital: URL: <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/ir00196000/0287/image?sid0be0574dcfd1e4ff945a77e9fafaf6d4> [laatst geraadpleegd op 26 januari 2017]

- ¹⁶⁰ Ulrich von Richenthal, *Concilium zu Konstanz*, Augsburg, 1483: Országos Széchényi Könyvtár [Boedapest], Inc. 14.
- ¹⁶¹ Andere exemplaren: Ulrich von Richenthal. *Chronik des Konstanzer Konzils*, Augsburg, 1983. Badische Landesbibliothek Karlsruhe: INKA 11001551 Dh 9: URL: <http://digital.blb-karlsruhe.de/blbihd/content/pageview/1250798> p. CXLViv. [laatst geraadpleegd op 27 januari 2017]; Ulrich von Richenthal. *Concilium zu Konstanz*. Augsburg, 1483: Library of Congress, Washington. Rare Book and Special Collection Division, Rosenwald Collection: LC BX830.1414 Incun. 1483. R5 BX830. 295. URL: <http://hdl.loc.gov/loc.rbc/rosenwald.0097> [laatst geraadpleegd op 27 januari 2017]

Bibliografie

Primair

- [Jean Brandon] *Chronique, 1360-1428: Res gestae ab MCCCLXXXIII ad annum MCCCXV auctore anonymo*. Kervyn de Lettenhove (ed.) *Chroniques relatives à l'histoire de la Belgique sous la domination des ducs de Bourgogne*. 3 delen. Bruxelles: Hayez, 1870. Deel I: 207-254. *Acta exera Andegavensia*. Ed. Gusztáv Wenzel. 3 delen. Budapest: MTA, 1874-1876.
- Budapest történetének okleveles emlékei* [Middelleeuwse diploma-collectie van de geschiedenis van Budapest] Ed. Kumorovitz, L. B. Budapest, Akadémiai, 1987 [= BTOE] III/1-3. [Deel III/2. 1382-1439.]
- Caro, J. 1879. 'Aus der Kanzlei Sigismunds'. *Archiv für Österreichische Geschichte*. 9: 97-141.
- Chronik des Konstanzer Concils von Ulrich von Richenthal*. Ed. Buck, M. R. Tübingen: Litterarischer Verein, 1882.
- C. Tóth, N. 2013. *A székes- és társaskáptalanok prépostjainak archontológiája 1387-1437*. [De archontologie van de provocaties van de kathedraal en collegiale hoofdstukken] Budapest: MTA.
- Chronique d'Enguerrand de Monstrelet*. éd. L. Douët-d'Arcq. 6 delen. Paris: Renouard, 1857-62.
- Chronique du religieux de Saint-Denys*. éd. Louis-François Bellaguet. 6 delen. Paris: Crapelet, 1839-1852.
- Chronographia Regum Francorum*. éd. Henri Moranvillé. 3 delen. Paris: Renouard, 1891-1897.

- Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, ed. Georgius Fejér. Deel I-XI/1-43. Buda: Regiae Universitatis Ungaricae, 1829-1844. [= Fejér, CD]
- Corpus Chronicorum Flandriae. Recueil des Chroniques de Flandre Chroniques de Pays-Bas, de France, d'Angleterre, et de Tournai*. éd. Smet, J.-J. de. Bruxelles: Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-arts de Belgique, Commission royale d'histoire, 1837.
- Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigismund*, Hrsg. Keller, D. München/Gotha: Die Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1878-1887. (Deutsche Reichstagsakten, Ältere Reihe, 1376-1486) [= DRTA] Deel VII-IX.
- Eberhard Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*. Ed. Skorka, R. CD-ROM. Budapest: Arcanum, 2009 [= Windecke, *Denkwürdigkeiten*]
- Baán, I. 2013. *A XIV-XVI. századi magyar történelem bizánci és koraiújkori görög nyelvű forrásai* [De Byzantijnse en Griekstalige bronnen van de Hongaarse geschiedenis in de 14e tot 16e eeuw]. Budapest, Balassi.
- Lamberts von Geldern Auslegung der Johannesbriefe: Eine textkritische Edition*. Ed. Kadan, R. Wien, WUV-Universitätsverlag, 1995.
- Le livre de fais du bon messire Jehan le Maingre, dit Bouciquaut, mareschal de France et gouverneur de Jennes*. éd. Lalande, D. Genève/Paris: Droz, 1985.
- Le Livre des faits du mareschal de Boucicaut. Collection complète des mémoires relatifs à l'histoire de France*. éd. Claude-Bernard Petitot, Paris, Foucault, 1819. Deel VII.
- Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis 1103-1526*. Eds. Vilmos Fraknói & József Lukcsics. 4 delen. Budapest: Franklin, 1896-1907 [= Mon. Rom. Vespr.]
- Œuvres de Froissart*. éd. Kervyn de Lettenhove. 25 delen. Bruxelles: Devaux, 1870-1877.
- Patrologiae cursus completus. Series Graeca*. Ed. Jacques-Paul Migne, Paris, Imprimerie Catholique, 1866. [= *Patrologia Graeca*]
- Regesta Imperii. XI. Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410-1437)*. Hrsg. Wilhelm Altmann, Innsbruck, Wagnerschen Universitäts Buchhandlung, 1896-1900. 1-2. [= RI]
- Richental, Ulrich. *Chronik des Konzils zu Konstanz (1414-1418)*. Ed. Klöckler, J. Stuttgart: Theiss, 2013.

- Rymer, T. *Foedera, conventiones, literae, et cujuscunque generis acta publica inter reges Angliae*. 20 delen. London, 1704-35.
- Ursins, Jean Juvenal des. *Histoire de Charles VI. roi de France Choix de chroniques et memoires sur l'histoire de France*. éd. Buchon, J. 4 delen. Paris: Bureau de Panthéon Litteraire, 1838.
- Zsigmondkori Oklevéltár* [Diploma collectie uit de tijd van koning Sigismund] Eds. Mályusz, E. & Borsa, I. & C. Tóth, N. & Neumann, T. & Lakatos, B. Budapest: MNL, 1951-2013 (*A Magyar Országos Levéltár kiadványai II, Forráskiadványok* 1, 3-4, 22, 25, 27, 32, 37, 39, 41, 43, 49, 52) 12 delen (1387-1425) [= ZsO]

Secundair

- 650 plus – Geschichte der Universität Wien: ein Projekt der Universitätsbibliothek Wien und des Archivs der Universität Wien in Kooperation mit dem Forum 'Zeitgeschichte der Universität Wien'. Projektleitung & Redaktion: Thomas Maisel Mas – Katharina Kniefacz – Herbert Posch. URL: <http://geschichte.univie.ac.at/de/personen/lambert-sluter-von-geldern-mag-art-prof-theol> [22 januari 2017]
- Ábel, J. 1881. *Egyetemeink a középkorban*, [Onze universiteiten in de Middeleeuwen] Budapest: MTA.
- Áldásy, A. 1927. *Zsigmond király és Spanyolország*, [Koning Sigismund en Spanje] Budapest: MTA.
- Aschbach, Josef. 1838-45. *Geschichte Kaiser Sigmunds*. 4 delen. Hamburg: Perthes.
- Aschbach, Joseph. 1865. *Geschichte der Wiener Universität im ersten Jahrhunderte ihres Bestehens*. Wien, Verlag der K. K. Universität.
- Atiya, A. S. 1934. *The Crusade of Nicopolis*, London: Methuen.
- Bárány, A. 2010. *Nicopolis, Battle of*. *The Oxford Encyclopedia of Medieval Warfare and Military Technology*, Ed. Clifford J. Rogers, New York – Oxford, Oxford University Press. 4 delen. 3: 108-109.
- Baum, W. 1993. *Kaiser Sigismund: Konstanz, Hus und Türkenkriege*, Graz: Styria.
- Bess, B. 1901. 'Das Bündniss von Canterbury 1416'. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*. 16:639-658.

- Boehm, L. 1981. 'Das Haus Wittelsbach in den Niederlanden'. *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte*. 44:93-130.
- Bónis, Gy. 1966. *Repertorium und Bibliographie für die ungarischen Universitäten bis 1500*. Mediolani: Giuffré, 1966.
- Bónis, Gy. 1971. *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*, [De juridische intelligentsia in Hongarije voor Mohács 1526] Budapest: Akadémiai.
- Borovszky, S. 1899. *A Szirmay család czimeres levele*, [Het wapenschild-diploma van de familie Szirmay] *Turul*. 17: 71-72.
- Brauner, A. 1876. *Die Schlacht bei Nikopolis, 1396*. Breslau: Lindner.
- Calmette, J. 1963. *Die großen Herzöge von Burgund*, München: Prisma.
- Caro, J. 1880. *Das Bündnis von Canterbury: Eine Episode aus der Geschichte des Constanzer Concils*. Gotha: Perthes.
- Csernus, S. 1995. 'Francia források Zsigmond párizsi tartózkodásáról' [Franse bronnen over het bezoek aan Parijs van koning Sigismund]. Koszta, L. (ed.) *Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére*. [Tussen Oost en West. Historische studies ter ere van Gyula Kristó] Szeged: Szegedi Középkorász Műhely.
- Csernus, S. 1999. *A középkori francia nyelvű történetírás és Magyarország (13-15. század)* [Middeleeuwse Franse taalgeschiedenis en Hongarije (vanaf de 13e tot 15e eeuw)] Budapest: Osiris.
- Delaville le Roulx, J. 1886. *La France en Orient au XIVe siècle: Expéditions du maréchal Boucicaut*. 2 delen. Paris: Écoles français d'Atène et de Rome.
- Domonkos, L. S. 1967. *The History of the Sigismundean Foundation at the University of Obuda Studium Generale. Studies offered to Astrik Ladislav Gabriel*. Eds. Domonkos, L. S. & Schneider, R. J. Notre Dame, University of Notre Dame Press. 3-33.
- Domonkos, L. 'The Founding (1395) and Refounding 1410 of the University of Óbuda'. *Universitas Budensis*. 19-35.
- Engel, P. – C. Tóth, N. 2005. *Itineraria regum et reginarum (1382-1438)* Budapest: MTA Történettudományi Intézete. [= Itineraria]
- Fata, M. – Schindling, A. 2006. 'Peregrinatio Hungarica: Studenten aus Ungarn an deutschen und österreichischen Hochschulen vom 16. bis zum 20. Jahrhundert'. Fata, M. & Kurucz, Gy. & Schindling, A. (eds.) *Peregrinatio Hungarica. Studenten aus Ungarn an deutschen und*

- österreichischen Hochschulen vom 16. bis zum 20. Jahrhundert.* Stuttgart: Steiner. 3-35.
- Fedele, T. 2005. *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354-1526)* [De samenstelling van het personeel van het kapittel van de kathedraal van Pécs in de Latere Middeleeuwen] Pécs: Pécs Története Alapítvány.
- Fedele, T. 2010. 'Egy németalföldi orvosdoktor a középkori Magyarországon'. [Een Nederlandse arts in Middeleeuws Hongarije]. Fedele, T. *Püspökök, prépostok, kanonokok: fejezetek Pécs középkori egyháztörténetéből.* [Bisschoppen, proosten, kanunniken: hoofdstukken uit de geschiedenis van de Middeleeuwse kerkelijke geschiedenis van Pécs] Szeged: Szegedi Középkorász Műhely. 39-53.
- Horváth, H. 1937. *Zsigmond király és kora* [Koning Sigismund en zijn tijd], Budapest, Budapest Székesfőváros.
- Kintzinger, M. 2000. *Westbindungen im spätmittelalterlichen Europa: Auswärtige Politik zwischen dem Reich, Frankreich, Burgund und England in der Regierungszeit Kaiser Sigmunds*, Stuttgart, Thorbecke, 2000.
- Vaughan, R. 1966. *John the Fearless: The Growth of Burgundian Power*, London, Methuen, [Woodbridge, Boydell, 2002²].
- Kupper, J-L. 2005. 'Empire et Bourgogne: La séjour à Liège du Roi des Romains Sigismund (Décembre 1416 – Janvier 1417)'. *Comptes rendus des Séances Académie des Inscriptions & Belles Lettres.* 149: Avril-Juin: 457-477.
- Laurent, H. – Quicke, F. 1939. 'Les origins de l'État Bourignon: L'Accession de la Maison de Bourgogne aux duchés de Brabant et de Limbourg, 1383-1407'. *Memoires de l'Académie Royale de Belgique.* 41:1: 63-117.
- Lenz, M. 1874. *König Sigismund und Heinrich der Fünfte von England. Ein Beitrag zur Geschichte der Zeit des Constanzer Concils.* Berlin, Reimer.
- Leyden, J. van. 1620. *Chronicon Hollandiae Comitum et Episcoporum Ultrajectensium. Rerum Belgicarum Annales chronici et historici; de bellis, urbibus, situ et moribus.* 3 delen. Ed. Franciscus Sweert. Frankfurt: Schleich.

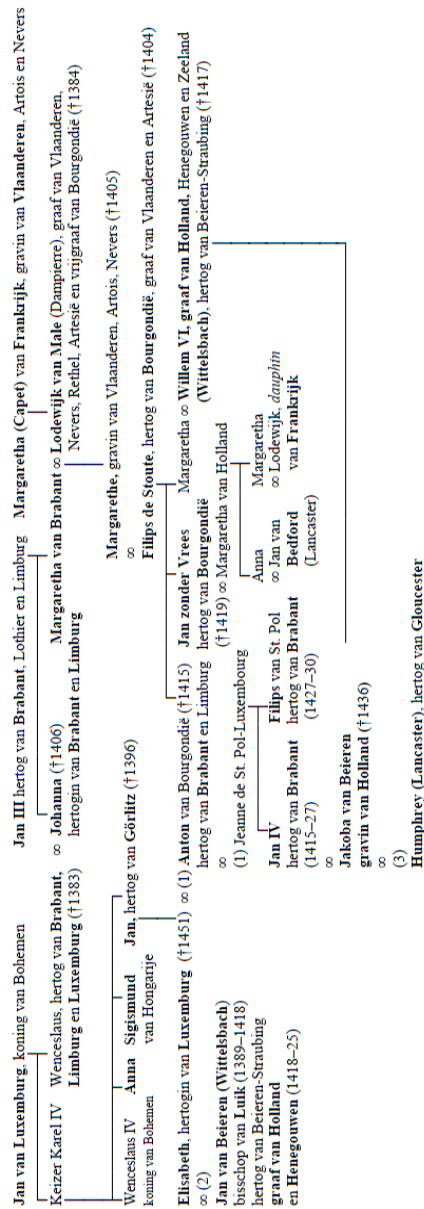
- Le Petit, J-F. 1691. *La Grande Chronique ancienne et moderne, de Hollande, Zelande, Westfrise, Utrecht, Overysse, et Groeningen, jusques à la fin de l'an 1600*. 2 delen. Dordrecht: Canin.
- Lukcsics, P. 1931-1938. *XV. századi pápák oklevelei* [Diploma's van 15e eeuwse pausen]. 2 delen. Budapest/Roma: Római Magyar Történeti Intézet.
- Mályusz, E. 1984. *Zsigmond király uralma Magyarországon* [Koning Sigismunds regering in Hongarije], Budapest, Gondolat.
- Mályusz, E. 1984. 'Középkori egyházi értelmiségünk társadalmi alapjai: A budai egyetem történetéhez'. [De basis van onze Middeleeuwse kerkelijke intelligentia. Voor de geschiedenis van de Universiteit van Buda]. Székely, Gy. (ed.) *Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról* [Intellectuele geschiedenisstudies in de Hongaarse Middeleeuwen]. Budapest: Akadémiai. 7-33.
- Németh, P. 2006. 'Egy hős és felmenői' [Een held en zijn antecedenten]. Családtörténeti tanulmányok. *Szabolcs-Szatmár-Beregi levéltári évkönyv* [Jaarlijks van het Archief van de Provincie] 17. III. Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltár. 293-302.
- Rázsó, Gy. 1973. 'A Zsigmond-kori Magyarország és a török veszély (1393-1437)'. [Hongarije in de tijd van koning Sigismund en de Turkse bedreiging] *Hadtörténelmi Közlemények*. [Tijdschrift voor militaire geschiedenis] 20:403-444.
- Reitemeier, A. 1999. *Außenpolitik im Spätmittelalter: Die diplomatischen Beziehungen zwischen dem Reich und England, 1377-1422*. Paderborn, Schöningh.
- Schneider, J. 2012. 'Herrschererinnerung und symbolische Kommunikation am Hof König Sigismunds: Das Zeugnis der Chronik des Eberhard Windeck'. Hruza, K. & Kaar, A. (eds.) *Kaiser Sigismund (1368-1437): Zur Herrschaftspraxis eines europäischen Monarchen*. Wien/Köln/Weimar: Böhlau.
- Schnerb, B. 1998. 'A francia-burgundi kontingens részvétele a nikápolyi hadjáratban' [De deelname van het Franse en Bourgondische contingent aan de kruistocht van Nicopolis] *Hadtörténelmi Közlemények*. 111:3: 583-92.
- Schwedler, G. 2008. *Herrschartreffen des Spätmittelalters: Formen – Rituale – Wirkungen*, Ostfildern, Thorbecke.

- Setton, K. M. 1976. *The Papacy and the Levant (1204-1571): The Fourteenth and Fifteenth Centuries*. Philadelphia: American Philosophical Society.
- Skorka, R. 2009. *Eberhard Windecke itineráriuma*, [Route can Windecke] *Világtörténet*. [Wereldgeschiedenis] 31:34-50.
- Székely, Gy. 1996. 'Hazai egyetemalapítási kísérletek és a külföldi egyetemjárás'. [Hongaarse pogingen om universiteiten op te richten en de studenten die studeerden aan buitenlandse universiteiten] G. Szende, K. & Szabó, P. (eds.) *Die Ersten Jahrhunderte des Schulwesens in Ungarn: 996-1526*. Győr: Xántus János Múzeum, 1996. 79-85.
- Szögi, L. 1995. *Régi magyar egyetemek emlékezete* [De herinneringen van oude Hongaarse universiteiten] Budapest, ELTE Könyvtára és Levéltára.
- Szögi, L. & Varga, J. (eds.) 1997. *Universitatis Budensis 1395-1995*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára.
- Varju, E. 1899. 'Középkori címeradományainkról.' [Over onze middel-eeuwse wapenschilden] *Turul*. 17:72-74.
- Vaughan, R. 1962. *Philip the Bold: The Formation of the Burgundian State*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. [Woodbridge, Boydell, 2002²]
- Vaughan, R. 1970. *Philip the Good: The Apogee of Burgundy*. London: Methuen, [Woodbridge, Boydell, 2002²].
- Veszprémy, L. 2008. *Lovagvilág Magyarországon*, [Ridderlijke wereld in Hongarije] Budapest: Argumentum.
- Wylie, J. H. – Waugh, W. T. 1914-29. *The Reign of Henry the Fifth*. 3 delen. I-III. Cambridge: Cambridge University Press.

Aanhangsel

Dynastie-overzicht: de relaties tussen de dynastieën van het Huis Luxemburg, Bourgondië en Wittelsbach in de 14^e en 15^e eeuw

Dynastie-overzicht: de relaties tussen de dynastieën van het Huis Luxemburg, Bourgondië en Wittelsbach in de 14^e en 15^e eeuw